

LA RENAIXENSA

MINISTERIO
DE CULTURA

MINISTERIO
DE CULTURA

LA RENAIXENSA

REVISTA CATALANA

ADMINISTRACIÓ Y REDACCIÓ

Carrer de la Portaferrissa, 18, baixos.

BARCELONA.

Leone Serra dib.

GOMEZ SC

ACADEMIA DE LA LENGUA
MINISTERIO DE CULTURA
REVISTA CATALANA

ADMINISTRACIÓ GENERAL

Centre de la Formació, 18, 1a planta

BARCELONA

TAULA

	<u>Págs.</u>		<u>Págs.</u>
ALSIUS, PERE.		B. Y F., J.	
Restos romans en La Gar- riga.	347	Un claustre y una tomba.	255
ANONIM.		B. Y M., G. M. ^a DE	
Fragment del llibre de co- ses assenyalades.	117	La montanya y monastir d' Escornalbou.	321
ARABIA Y SOLANES, RAMON.		B. Y S., J.	
Memoria llegida en la As- sociació catalanista d' ex- cursions científicas.	181	Correspondencia.. . . .	390
ARGULLOL, JOSEPH DE		BALAGUER, ANDREU.	
La llocada.. . . .	367	La festa de San Pere en lo castell de Bell-lloch.	56
AULESTIA, ANTONI.		Bibliografia.	77, 397
La festa de Sant Pere en lo castell de Bell-lloch.	56	BELL-LLOCH, MARÍA DE	
La renaissance de la litéra- ture catalane.	462	La filla del mar.	279
AULESTIA, J. B.		COROLEU, JOSEPH.	
Translació del bras de San- ta Thecla.	212	Lo provincialisme.	89
		D.	
		Jaume Serra.	64

La Renaixensa

Págs.	Págs.
DOMENECH Y MONTANER, LLUIS.	MORERA, ANTONI.
A proposit de l' Exposició d' Arts suntuarias. 292	Es mon! . . . . . 109 La bayeta. 421
FRANQUESA, JOSEPH.	N., A.
Lo Coll de Panissars.. . . . 446	Lo Centre agrícola del Pa- nadés. 246
FITER, JOSEPH.	NEGRE, JOAQUIM DE
La emboscada d' Abrera. 103	Alguns afers de familia. 332, 409
Un quadro justament re- compensat. 375	PAU, FRANCISCO MANEL.
G.	Lo lladre casulá. 167
Bibliografía. 397	L' últim mestre espaser. 456
GALLARD, ARTUR.	PONS Y MASSAVEU, JOAN.
A mon primer amor. 388	Memento. . . . . 131 Reys. 150
GAY, SEBASTIÁ.	PUIGGARÍ, JOSEPH.
Al peu del fossar.. . . . 148	Complans de la presa de Contestinoble. 327
GENÍS, MARTÍ.	R.
La vida y la mort. 225	Teatre catalá. 401
GRAS, FRANCISCO.	RAMON Y VIDALES, JAUME.
Páginas póstumas. 306	Balada. 223
GUIMERÁ, ANGEL.	REVENTÓS, ISIDRO.
De ultratomba. 220	Traduccions de Llorens Sthecchetti. 66
MALUQUER Y VILADOT, JOAN.	RICMAR, FRANCESCH.
Lo génesis índich. 428	La novela. 94, 415
MARTÍ-FOLGUERA, JOSEPH.	RIERA Y BERTRAN, JOAQUIM.
Santas Creus. 12	Duas associacions catala- nistas. 161
La gran ciutat y 'l poblet. 203	ROCA, J. NARCÍS.
MASRIERA, ARTURO.	La genealogia de Wifredo lo Pilós. 37
Ressenya d' una excursió. 433	
MOIINS Y CIRERA, ANTONI.	
Al treball. 384	

Taula

	Págs.		Págs.
Adició á la genealogía de Wifredo lo Pilós.	259	TORRES Y REYETÓ, JASCINTO.	
¿Quan y com apareix Wifredo lo Pilós?	352	Lo passeig del poeta.	143
ROCA Y ROCA, JOSEPH.		UBACH Y VINYETA, FRANCESCH.	
Lo cant del treball.	303	Lo primer bes..	143
RUBIÓ Y LLUCH, ANTON.		Lo trapeci.	378
Odas de Anacreont.	451	VALLS Y VICENTS, JOSEPH.	
SALETA, FELIP DE.		La dalia y la viola.	127
Defensa del Catalanisme.	241	Epístola.	453
SARDÁ, JOAN.		VIDAL, GAYETÁ.	
Bibliografía. . . 72, 230, 392, 458		Discurs llegit en lo Centre agrícola del Panadés.. . . .	250
TOMÁS SALVANY, JOAN.		VILA Y GUYTÓ, ANTONI.	
Madrid. Carta á un provin- ciá.	1	Surt al finestral.	146
Lo frac.	197	VILANOVA, EMILI.	
		Oriental..	26
		La festa major.	339

	Página
Torres y Rivas. Las catedrales	250
Lo pasado y lo presente	252
Utrera y Villar. El patrimonio	254
Lo primero y lo segundo	256
Villas y Viñetas. Torres	258
Una sala y la sala	260
Las catedrales	262
Unos siglos en el campo	264
Las catedrales de Sevilla	266
Las catedrales de Sevilla y Gótico	268
Las catedrales de Sevilla	270
Las catedrales de Sevilla	272
Las catedrales de Sevilla	274
Las catedrales de Sevilla	276
Las catedrales de Sevilla	278
Las catedrales de Sevilla	280
Las catedrales de Sevilla	282
Las catedrales de Sevilla	284
Las catedrales de Sevilla	286
Las catedrales de Sevilla	288
Las catedrales de Sevilla	290
Las catedrales de Sevilla	292
Las catedrales de Sevilla	294
Las catedrales de Sevilla	296
Las catedrales de Sevilla	298
Las catedrales de Sevilla	300
Las catedrales de Sevilla	302
Las catedrales de Sevilla	304
Las catedrales de Sevilla	306
Las catedrales de Sevilla	308
Las catedrales de Sevilla	310
Las catedrales de Sevilla	312
Las catedrales de Sevilla	314
Las catedrales de Sevilla	316
Las catedrales de Sevilla	318
Las catedrales de Sevilla	320
Las catedrales de Sevilla	322
Las catedrales de Sevilla	324
Las catedrales de Sevilla	326
Las catedrales de Sevilla	328
Las catedrales de Sevilla	330
Las catedrales de Sevilla	332
Las catedrales de Sevilla	334
Las catedrales de Sevilla	336
Las catedrales de Sevilla	338
Las catedrales de Sevilla	340
Las catedrales de Sevilla	342
Las catedrales de Sevilla	344
Las catedrales de Sevilla	346
Las catedrales de Sevilla	348
Las catedrales de Sevilla	350
Las catedrales de Sevilla	352
Las catedrales de Sevilla	354
Las catedrales de Sevilla	356
Las catedrales de Sevilla	358
Las catedrales de Sevilla	360
Las catedrales de Sevilla	362
Las catedrales de Sevilla	364
Las catedrales de Sevilla	366
Las catedrales de Sevilla	368
Las catedrales de Sevilla	370
Las catedrales de Sevilla	372
Las catedrales de Sevilla	374
Las catedrales de Sevilla	376
Las catedrales de Sevilla	378
Las catedrales de Sevilla	380
Las catedrales de Sevilla	382
Las catedrales de Sevilla	384
Las catedrales de Sevilla	386
Las catedrales de Sevilla	388
Las catedrales de Sevilla	390
Las catedrales de Sevilla	392
Las catedrales de Sevilla	394
Las catedrales de Sevilla	396
Las catedrales de Sevilla	398
Las catedrales de Sevilla	400

MINISTERIO DE CULTURA

MADRID.*

CARTA Á UN PROVINCIA.

B inquietut me preguntas, amich Pere, si han arribat á las meas mans las tevas ratllas, tement que per seguir lo acostumat ab altras cartas, haji anat la teva á Dinamarca ó al Brasil, mercés al excelent servey postal de que disfrutem los espanyols, y altre cosa no podia succehir si 's tenen en compte las eminencias geográficas que adornan lo ram de correus, las contribuciones é impuestos de pau y guerra que 'ns han caigut assobre pera profit de las caixas del estat y del Deute Públich, cual *déficit* no trigaria pas en *aixugarse* si no existís aquella humitat ó reumatisme tan propia dels paísos meridionals y que tot ho corromp y desgavella.

A tot aixó 't dech respondre que la teva carta ha arribat al meu poder sens novetat ni estropissi que sia digne de contarse, llevat retrás y algunas punxadas que no puch entendre á que venen, potser per estar aprenent d' esgri-

* Del llibre inédit *Anatomía social*.

ma l' empleat encarregat de revisar *la correspondencia de Espanya...* manuscrita.

Havent arribat á mas orelles cert *rum rum* de que 's tracta d' afegir deu céntims al franqueig de cada epístola, m' afanyo á contestar tas benvingudas ratllas avans que 'm veja obligat á disfrutar de las ventatjas que 'ns ha dut la conclusió de la guerra y ab ella lo restabliment de las comunicacions.

Ans que tot sápigas que á Deu gracias disfruto de bona salut y celebraré moltíssim que al rebre aquesta la teva no hagi sufert alteració.

Me dius, amich meu, qu' en vista de tas criminals aficions literarias y no podent lo teu esperit volejar pels espays de provincia, tens lo projecte, ben atrevit per cert, de venirte á la vila del *arbós* en cerca de millor sort y mes ilustrat y mes profitós espargiment. Dat aixó, 'm demanas una ressenya detallada sobre las personas y las cosas qu' embelleixen aquesta venturosa població del gloriós *Dos de Maig* y de las poch edificants corridas de toros y patins. Vaig á fértela tan complerta com sápiga, y perdona, amich meu, si al ferho desvaneixo alguna de tas dauradas ilusions, ó introduceixo en ton cor senzill lo dupte que 't fassi decaure de la empresa. Tu no coneixes la perfidia avesat á respirar l' ayre pur de las montanyas, á corre ab l' escopeta á la cara derrera 'ls conills y las perdius, sens altre alberch que 'l d' una llar sagrada y tranquila, sens altres relacions que las d' alguns amichs senzills com tu, ni mes companyia que la dels teus llibres y papers; la falsedat no fa per tu, no saps fingir, ignoras l' art d' esplotar al proxim, ets en fi, ingénuo, francot, doblegadís en complacencias encare que inflexible en materia d' honor, cregut y confiat, un xich massa, tens un sens fi d' honrosas qualitats, molt aposta totas ellas per complaure á Deu y al home recte, emperó no 'n tens ni una de las que calen pera arrelar en aquest planter de farsants conegut per altre nom ab lo de vila y cort de Madrid. Per aquesta y otras rahons, com á home just y bon amich que 't soch,

dech parlarte ab tota franquesa del nostre país, si d' alguna manera t' ha de ser profitosa la vinguda que ab intenció tan meritoria projectas.

Mirat desde lluny, amich meu, Madrid es l' empori espanyol de la civilisació en tots los rams del saber humá, patró de la elegancia y del gust, sol de las arts y de las lletres, centre de la ilustració, mirall de la bellesa y Sinaí de la política. Vist d' aprop Madrid...

Mes no 'ns precipitem y anem per parts, amich Pere, que pe 'l mateix fill de Deu y tots los sants del calendari, no voldria escriure inexactituts, ni que tu, per haverte donat los informes estrefets, prenguessis una resolució contraria á la teva conveniencia.

Aixis com tot director d'escena te acompte de no fer alzar lo teló sens haver examinat abans l' escenari, y haverse enterat de que tot es á punt, ja vestits y en són lloch los actors, convenientment preparat lo mes petit detall, de quants tenen que influir en la imaginació del públich pera que 'l drama produexi l' efecte desitjat; de la mateixa manera jo no dech parlarte dels caràcters, comedias y pessas representadas á Madrid, sens abans descriuret encara que á correquita y malament, lo lloch de tanta ridícula escena ó sia la vila dels ossos, y dich dels ossos porque alguna femella deuria escapulirse sensa saber com á festejar lo primitiu y solitari mascle, segons de dia en dia va aquí multiplicantse lo número de aqueixos semi-cuadrúpedos que be caminin en dos be en quatre peus, may passarán de la ratlla que la seva planeta los hi te fixada.

Afigurat, y aixó ha de costar poch á la teva imaginació privilegiada, afigurat una vila pobladíssima, unas cent vegadas mes gran que la teva, ab carrers generalment amples y llarchs, trovantse per miracle un que no fassi costa y ab un empedrat que sembla rebre alguna subvenció dels mestres d' obra prima si 'ns guiem per lo molt que 'l calsat se malmet y 'l poch gust que troba lo transeunt á cada passa que dona.

Aquestos carrers se trovan adornats de casals sumptuo-

sos y també de barracons miserables; s' encantan en ells los badochs; los invadeixen á totas horas brillant concurrència de graciosas damas y elegants cavallers, los uns propiament tals, los altres de industria, ab perill tots de veures masegats entre las raventas rodas de milers de caruatges qu' en totas direccions y sens solta ni volta condueixen los aurigas. Hi ha molts palaus, emperó la major part decorats sens bon gust; molts venedors de peix... *fresch* com algunas pinturas aixis nomenadas per mes que contin sigles d' existencia; las botigas y basars de tota mena de géneros y capritxos se disputan l' atenció del comprador sens que 's distingeixin per sa baratura; en alguns aparadors se llegeix *última novedad*, mes convé preguntar en quin temps hi posaren aquest rétol, no fos cas que la tal novetat ho fos en lo temps d' Espartero. Se trovan molt seguidas las tabernas y ab ellas las turcas, las monas y las ganivetadas, lo qu' ofereix la ventatja de posarnos en comunicació directa ab la Porta Otomana, l' Africa y la fábrica d' armas de Toledo. Y á propòsit de las portas, ara 'm recordo de la del Sol y ab aquesta aquells redolins de la *Historia de un pobre pretendiente* que tu y jo apreniam de cor fa vint anys y que 'ns costava tantas fregadas d' orelles á estudi, cada cop que descuidant las lliçons recitavam aquest pareado:

Está en la Puerta del Sol
contemplando el gran farol.

Has de saber que no hi ha porta, sino portas; ni gran fanal, sino molts fanals y petits, porque la mal anomenada Porta del Sol es una gran plassa ahont hi desembocan deu carrers principals, rodejada d' amplas asseras y alts edificis, ahont los cessants prenen la fresca al estiu y 'i sol al ivern; los pillets lo *dos* en tots temps; per ahont circulan y aflueixen diariament tots los ciutadans com aflueix al cor tota la sang pera tornar á extendres y circular per nostras venas ja que la Porta del Sol se pot considerar com lo cor

de Madrid y aquest com lo cor d' Espanya. Afegeix á tot aixó molts teatres sens art, molts temples sense abnegació cristiana, molts palaus sense noblesa d' ànima qu' es la noblesa divina, molts quartels sens pericia militar, molts ministeris sensa ministres, molts oficinas sense empleats celosos y pot ser que 't fassis una idea vaga del que 'n podriam dir lo casco d' aquesta guerrera població. L' adornan per un costat lo palau nomenat d' Orient, magnífich edifici tot ell de pedra picada ahont hi cabria baldera vuit ó deu vegadas l' iglesia de nostre poble; lo pintoresch viaducte del carrer de Segovia pont de ferro gegantí que haurá de convertirse ab lo temps en cascata de cossos humans dada la gent que s' hi tira d' alt á baix; Sant Francisco 'l Gran qu' es la esglesia mes artística de la capital; lo barri pintoresch y característich de las Vistillas; la Cuesta de la Vega, melancólich passeig dels enamorats, brodat de jardinets; la poética Casa de Camp, y l' erm de Sant Isidro que deuria regar sisquera un cop al trimestre lo mesquí Manzanares. Envers los portals de Fuencarral y de Bilbao s' exten l' alegre poble de Chamberí y un gran número de tristos cementirs; envers lo portal de Toledo lo pont del mateix nom y 'ls Carabanchels; mes ensá 'ls grans y ombrívols jardins del Bon Retiro veritable lloch de delicias que farà las tevas moltas estonas; al lluny las Ventas y la plassa de Toros elegant al mateix temps que malaguanyada joya del tauromaquich afront, y ja á la vora de Madrid lo Prado ab lo gloriós Dos de Maig y sas fonts monumentals; los passeigs de Recoletos y de la Castellana, festonejats d' arbredas y jardins, tot ample, alegre, rialler, encisador y concorregut, sens contar altrás moltas cosas que per no ferme l' enfadós deixo en lo tinter y que ab sorpresa y embadaliment admirarás, si, com es de creure, t' atreveixes á viure en aquesta benemérita vila y cort portentosa.

En quan á la situació topogràfica de Madrid, si t' haig d' esser franch, es de lo pitjor que conech y mes d' un cop m' he capficat en vá per saber com en un lloch tan árit y

montanyós resolgueren aixecar una població de tanta anomenada. Extesa sobre colls, magestuosa y desigual al hora, la vila coronada s' aixeca vora l' enutjós vehinatge del Manzanares y del enlayrat Guadarrama y dich enutjós porque 'l primer no la rega ni hermojeja y l' altre ab sas neus boy eternas, te per costum enviarli una certa mena d' ayret qu' es per lo fi cortesá, per lo tallant barber y de vegadas ab pretensions d' enterramorts si 'ns guiem per la molta gent que ab sas dolsas bufadas envia á l' altra barri. *L' ayre de Madrid mata un home y no apaga un gresol* y aixis diu lo poble y es ben cert, puix de que se dirte que no he vist apagarse ni un sol gresol empero morir tanta gent com vulgas. Las immediacions ó voltants de Madrid son áridas y faltadas de cultiu y vegetació, defectes que donan per resultats un clima massa sech y una temperatura soptada y desigual que t' obligan en un sol dia á usar lo paraygas y 'l bastó, la feixuga capa d' iverñ y 'l prim jaqué d' estiu. D' aqueixos jochs ab lo clima y la temperatura s' esdevenen á centenars de traidoras pulmonías, gástricas, catarros, febres tifoideas y altres excessos que s' emportan al clot á tota criatura delicada, com lo vent sers de la tardor arrenca dels arbres las fullas mes primas y grogas. A mes de tot aixó, y prescindint d' aquestas llastimosas crucesas, lo clima de la Cort es sá pera las personas robustas, los aliments sustanciosos y nutritius, l' ayre pur y comfortable y excelents y apetitosas las ayguas del Lozoya y la Cibeles.

Dadas, amich meu, aquestas lleugeras apuntacions, referents al escenari ahont t' has proposat desenrotllar lo drama de ta vida, puch ja passar á enrahonarte de las personas, y 't juro que ho feré ab tota la imparcialitat possible, segons lo meu criteri y experiencia, demanante que 'm dispensis tota inexactitut ó concepte apassionat essent com sempre lo meu desitj corretjir y corretjirme alhora, may lo d' ofendre ni ferir als meus semblants, los quals per serho 'm mereixen tot género de consideracions y simpatías.

En quan á las personas, amich Pere, en honor de la

veritat dech confessarte que quan vaig venir, fa mes de quatre anys, me reberen millor del que jo m'esperava y 'm merexia, obrintme totas las portas, sollicitant ma amistat, aplaudint ma modestia y discreció, escoltant ab agrado y fins ab entussiasme 'ls defectuosos versos que com tu saps me vaig dar á fer de noy, resultant de tot aixó l' haverme enamorat del tracte fi y distingida complacencia d' una societat tan triada com amiga de bonas acullidas. Ay! Pere, si dech dirte que vista per sobre aquesta madrilenya societat es pulcra y falaguera, que agrada, conmou, sedueix y encisa; tampoch dech callarte que en lo fons... lo fons d' aquesta societat... *déjalo, Sancho, peor es meneallo...*

Malgrat aixó ja 't sento dir, amich meu, que vols exprimer lo taronja y 'm demanas que trencat lo crestall de tant brillant com pura superficie sondejem aquesta societat que no te igual ni imitadora. Molt me costa 'l sacrifici; mes ja que ho vols, avant. Profondisem plegats aquest marèmagnum d' intrigas é indignitats, de calumnias y adulacions, vicis degradants y de mentidas descaradas, de falta de vergonya y sobra d' ambició, de foch en la mirada y glas en la conciencia. Baixém al fons si 't plau, mes tente l' alé pera no respirar, tanca 'ls ulls pera no veure, tapat las orellas pera no sentir, lo nas per no olorar que ab tot y aixó olorarás, sentirás, veurás, respirarás, mes del que convingui á la teva tranquilitat, esperansas é ilusions.

Madrid, amich meu, es lo punt de reunió de tots los calaveras de Espanya. La xicota ab pardalets al cap y sense sustancia hi ve á guanyar promés y perdre honra, l' hereu estupit á llensar sense com va ni com costa una fortuna que no ha sapigut guanyar, lo cessant á pretendre y á encensar, lo ximple á posarse en ridícol, lo discret á veures postergat, lo ricatxo á sacrificar sa fortuna en aras d' una vanitat mal entesa, y tots á mentir, intrigar, sufrir, rabiar y perdre sas ilusions l' una derrera l' altre. N' hi ha que son com lo caragol, portan assobre tot lo que tenen, los veus satisfets, en luxosas carretelas, se fan ab l' alta socie-

tat, disfrutan del millor palco en los millors teatres, empero la professó va per dintre per que estan aclaparats de deutes y ahont ells van vá la trampa. Metéoros del gran mon brillan un moment y desapareixen pera cedir lo lloch á altres que á son torn s' eclipsan. Altres richs d' ilusions mes pobres de numerari, venen á fer sort, refiantse en lo seu talent ó en son descaro, y acaban per prostituirse servint á qui mes paga, ó moren si tenen dignitat, de fam en un recó. Una cosa no entendrás ni jo tampoch la entench: es que ningú te un ral y tots llensan la plata y fins l' or com si res los costès de guanyar.

He dit or y no es veritat perque aquest metall tant ple d' atractius sols lo veurás en los aparadors dels cambistas, paper al tres per cent de perdua per ara, pochs duros, algunas pessetas, molts falsas, gran número de *perros chicos y grandes* y excés de xavos moruns constitueixen lo capital d' aquesta entonada vila y pretenciosa Cort. Y de las donas que te 'n diré, á tu consecuent festejador d' aqueixas fillas d' Eva, pérfidas com las onas, mudables com las escumas, encara mes delicadas que 'l lliri y mes trenca-dissas que 'l crestall. Quinas donas, amich Pere, quinas donas! Si vejessis com caminan, com vesteixen, com miran, com parlan y enamoran!... Mes no t' hi acostis gayre perque ni 't quedaria 'l cobart recurs de partilshi d' una punyalada un cor que no tenen. Si 'ls hi demanas amor t' exigirán fortuna; si 'ls hi exigeixes puresa 't donarán desvergonyiment; si 't alaban á la cara 't ridiculisan del darrera; si parlas de dignitat parlas en grech; si cercas tendresa trobarás gel, vici, corrupció, capritxo, farsa. No 't dediquis á la política si segueixes aborrint la vilesa; dignitat no 'n portis si vols creixe; lo diner portal ben amagat, perque tothom te 'n demanará y ningú voldrá darten. Talent poch, sort molta, atreviment mes, adulació per molta que n' escampis será poca. Ara 'm recordo qu' ets poeta y pensas dedicarte á la literatura. Ay Peret, Peret, mes te valdría que 't tiressis á la sinia del hort de casa teva, que 't casessis ab una vella presumida, tonta, pobre y pi-

dolaire, que 't barallessis ab tots los llops de tos boscos que venir á moure brega á aquestos cortesans demanánt-loshi gloria literaria. Prou se coneix que no saps que es aixó, ni tocas pilota en assumto tant complicat. La gloria, amich meu, costa un ull de la cara, quan no 'n costa dos á forsa de cremarse las pestanyas. Las eminencias que ho son, poden contarse pe 'ls dits d' una má, son molts las mitjanías ab excés de pretencions; lo públich no compra un llibre, la inspiració poética es una bojeria; lo periodisme, batxillerías de donas ó un incenser; lo teatre mort á mans dels surgidors d' obras francesas y confeccionadors d' insustanciais comedias que 'l publich aplaudeix per qu' es tonto, que admet la empresa obehint al favoritisme, que 'ls actors representan á cambi de l' adulació d' una dotzena d' aprenents autors; lo bombo 's ven, la reputació 's compra, l' atreviment triomfa, la modestia y 'l merit s' enfonsan pera sempre en l' oblit. Y la crítica, amich meu, que 'n dirém de la crítica? Consento que m' emplotin si 's troban aqui mes de dos crítichs que puga donárselshi aquest nom. Jo sé periódichs que t' exigeixen dos exemplars si publicas una obra y després no te 'n parlan. Si ets persona influyent ó amich del periodista encarregat de la secció ó afluixas la bossa llavors ja son figas d' altre paner, t' aixecan als nuvols, se desfan en elogis de tos mérits y t' ofegan á cop d' incens. Escoltam, Peret, no portis diner, ni talent, ni vergonya, ni res que s' ho valga: aquí no fa falta sino 'l frac y la camisa ben plantxada, molt flexible la columna vertebral, molt llesta la llengua pera adular y demanar y aixó es tot: abans d' un any serás lo que tu vulgas.

En resúmen, amich meu; la política es una farsa, la societat un abalori, la noblesa un nom, la dona una estatua que treu comptes, la literatura una subasta y uns valents ximplets tu y jó que 'ns ocupem d' aquestas cosas.

Ab tot dech ferte ab conciencia algunas excepcions. Encara qu' en microscópica minoria, jo conech donas per las quals me semblaria poch donar la vida, politichs honrats,

poetas dignes d' aquest títol, crítichs gloria de la pàtria, nobles de debó y ciutadans en fi de totas prendas; mes se trovan tant escassos, que 's necessita un fanal pera cercarlos y has tret ja la grossa de Nadal quan n' ensopegas un.

Tampoch dech deixar de parlarte d' altre Madrid que no 's veu y de que ningú 'n fa cas, precisament perque es virtuós y treballador. Aquí l' incessant rodolar dels carruatjes ofega 'ls crits d' agonía; aquesta mar de diamants americans, aquest mantell de tacada púrpura social, amaga accions generosas, cors sublims, ánimas trempadas pera la virtut y 'l sufriment. Madrid te comers propi y floreixent industria. ¿Qui abasta 'ls mercats publichs, las fondas y cafés, las fábricas y botigas tots los objectes y materias necessarias á la vida? ¿Qui proporciona al home endropit y á la dona superbiosa tota sort de comoditats? Precisament 'ls mateixos á qui esquitxan de fanch las rodas dels carruatjes que arrossegan al richs. Sérs laboriosos, honrats, suferts, sublims, que viviu ignorants per que sou bons... benehits sigau!...

Adeu, donchs, fins un altre dia, estimat Pere, acabo aquí ma esgavellada carta ab por de que 't cansis de llegir com jo m' he cansat d' escriure. Perdona si he estat indiscret ó he pecat per excés, mes no dubtis de ma bona fé. He procurat ferte una ressenya al detall de Madrid posant un xich de relleu sos usos y costums, sos vicis y bellesas: are tu arreglat y decideixte si 't convé la vinguda.

Ton amich de la infancia

Joan.

Madrid 10 Maig de 1877.

CONTESTACIÓ Á LA CARTA.

Inolvidable Joan: t' agraeixo l' activitat y 'l bon desitj ab que has respost á la meva carta. Quedat enhorabo-

na ab aqueix Madrit y sas bellesas. Desisteixo de mos projectes literaris y me 'n vaig al bosch á cuidar nostres terras y espantar los conills; ja fa molts anys que no baixa gent de la *Conca*.

Sempre teu

Pere.

Tremp 20 Maig de 1877.

JOAN TOMÁS SALVANY.

SANTAS CREUS

A dotze ó catorze dias uns quants companys sortirem de Reus á las tres y mitja de la tarde; era dissapte. Teniam des de molt de temps enrera projectada una anada á Santas Creus, y pensárem dedicarhi tot un diumenge. Lo camí mes curt y menos dolent per anarhi, se fa passant per Valls; y per anar á Valls, res mes á propósit que sortir en un dels trens que van á las Borjas y baixar á l' estació de la Plana. Escullirem donchs lo tren que surt de Reus á dos quarts de quatre de la tarde, y á un quart de cinch ja eram á la Plana. Aquesta estació es la tercera que 's troba desde Reus; la primera es la de la Selva y la segona la d' Alcover, poble antiquíssim fundat en los primers temps de la dominació agarena. Encare hi há, no gaire arruinada, la mezquita y, molt arruinada, una petita torre á propet del poble. Lo paissatge desde Reus es bonich y variat; lo

camp está ple de vinyas, de vellanars y d'oliverars, las tres ricas vegetacions del Camp de Tarragona. Se veu desde la finestreta del vagó, á una part l'alta montanya de san Pere de la Selva, ab l'hermita al cap demunt, y á l'altra part la verda y plana campinya que s'esten fins al mar. Allá en últim terme, tancant l'horizó, lo promontori de Tarragona, Salou, la faja blava de la mar, y un cel que pot competir ab lo d'Andalusía. Aquell dia, lo de nostre sortida, era magnífich; ni un petit núvol tacava l'espai, lo sol l'embolicava ab son vel d'or y una fresca brisa templava 'ls ardors de una atmósfera vessanta de calor y de vida.

A Alcover la naturalesa pren altre caràcter; lo terreno es mes accidentat, la planura desapareix, y 's comensa, d'ondulació en ondulació, á entrar en plena montanya. No obstant, allá lluny, encare 's veu á trosos la mar. Las alturas se van fent imponents y de poch en poch acaban per tancar l'horizó. A la part esquerra se veu lo pich del Albiol y mes lluny la blava serra de Farena, tancadora, segons diuhen, de ricas venas de plata. La vía férrea comensa á fer giragonsas, y al últim, en un tros de vía dreta, s'hi veu lo famós pont de la Rotxela. Mes ah! quan anéu á passarhi lo tren se detura, y si baxéu á la Plana, ja hi sou. L'estació es á la mateixa entrada del pont, está situada al cim d'un puig de pendent agudíssima, per quals peus hi rastreja 'l Francolí. A la part oposada á la vía trobárem lo cotxe que esperava als viatgers que anavam á Valls. Prenguérem y pagárem los sitis y determinarem anar á peu fins á Picamoxons, tant per fer dressera, com per estalviarnos un llarch tros de mal camí, com, y esta fou la rahó principal, per admirar la riquesa y poesia del paissatge. Baixárem al riu, saltánt marges, y al arrivarhi nos aturarem á contemplar lo magnífich pont. Es en realitat admirable; es una obra mestra de la civilisació moderna. Jo que he passat per los millors d'Espanya, no n'he vist cap que l'avantatjés ni que l'igualés. La grandesa del lloch aumenta sa propia grandesa. Lo pont de la

Rotxela es una verdadera cinta que lliga duas montanyas; te cent metros de llarch, y del pont al fons del riu n'hi ha potser vuitanta. Y no obstant sols l'aguantan quatre pilars primíssims, gentils, que han de resistir totas las forsas y terribles avingudas del riu durant las moltas tempestats de la Tardor. Sembla impossible que 'l tren, una gran massa de ferro y fustá, puga passar per aquella delicada cinta sens aplastarla pera no dexarne recort. En aquell mateix moment en que estávam contemplant lo pont, lo tren, que continuava son camí, hi passava fent estremir la terra ab aquell soroll tan peculiar de la trepidació. Quan lo tren hagué passat, la naturalesa recobrá sa imponenta y serena calma, y nosaltres nos ficárem per un barranch, costa amunt, y á uns cent cincuenta metros hi trobarem las primeras casas de Picamoxons. De l'estació de la Plana á Picamoxons, passant pe 'l dret, es á dir, per allí hont passárem, hi ha mitj kilómetro; passant per la carretera, es á dir, per allí hont passa 'l cotxe hi ha prop de dos kilómetros. Arrivárem donchs al poble, qu' es molt petit y no te importancia de cap clase, y encare tinguérem qu' esperar una estoneta 'l cotxe. Quan est arrivá hi pujárem y emprenguérem lo camí cap á Valls. De Picamoxons á Valls per la carretera hi deu haver quatre kilómetros. He dit molt al dir carretera; no ho es encara, però aviat ho será; es un cami vehinal, que passa molt enfonzat, y per lo tant no dexa descubrir lo paissatge, y la Diputació Provincial lo fa trasformar en carretera. Era un quart de sis quan entrávam á Valls per la part de la font del Marsal, célebre per sa frescor y per sa abundancia fins en lo mateix bo del istiu.

Valls té poch que veurer, artisticament considerada; la població es mes aviat lletja que bonica, y sort encara d' algunas casas elegantment construidas, que de quan en quan atrauhen las miradas. La iglesia principal, anomenada de San Joan Baptista, es sencilla y severa y no mereix passar desapercibuda. Las demes iglesias valen ben poch. De passeig, no 'n busquéu en part alguna, porque

no 'n trobaréu. Dos entradas mitj regulars te Valls, la de la carretera del Vendrell y la de la carretera de Tarragona. En esta última, al entrant de Valls, hi ha tres ó quatre bons y bonichs edificis destinats á fábricas, que fan presentar una gran població. Quan un s' endinza en la vila, l' il-lusió cau; tot son carrers costaruts, estrets y torts. Esceptuém lo carrer de la Cort, qu' es ample relativament y quasi sempre está animat.

Lo camp ja es altra cosa; es tan bonich com productiu, y sobre tot es notable lo Bosch. No cregan que avuy n' hi haja; n' hi havia antiguament, però ha desaparegut y l' ha substituït un axam de graciosos masos que apenas poden guaytar entre tanta frondositat de jardins, hortas y vinyas. L' aygua brolla ab abundancia y 'l treball del home no cal que lluyti gayre ab la naturalesa. Lo Bosch está situat en una colina desde hont se domina Valls. Darrera d' aqueixa primera ratlla de colina hi ha las serres de Barberá y de Pla de Cabra. Valls está situat verdaerament en lo fons d' una vall. Sortiu de la vila per allá hont vulgáu, teniu que pujar. Però el cop de vista millor d' aquells contorns es al Balcó, lloch molt propet de Valls entre la carretera del Vendrell y la de Tarragona. Lo Balcó es un puig desde qual cima se domina un paissatge vast y bell. L' aspecte de la població, no obstant, desd' allí es lletjissim; se veu un conjunt de negres forats de gorfes, com bocas de monstres, demunt d' un aplech inarmónich de casas rónegas y tristas. Allí vam anar la tarde en que vaig ser á Valls, y en la estona en que jo escampava la vista desde 'l Balcó, lo sol ponent s' apagava ab tranquilitat inmensa en un espay tot blau y daurava las cimas de las montanyas. Quan vam entrar á la vila, ja s' havia fet fosch; però 'ls estels brillavan com pocas vegadas á l' istiu, y jo estava content porque 's preparava un bon dia per lendemá.

Sortirem de Valls á las cinch del dematí, per la carretera del Vendrell. La carretera no pot esser millor; fa poch anys qu' está acabada, y la Diputació Provincial la

va fer á tot cost. ¡Si estés sempre com ara! pero cá, á Espanya las cosas están bé quan s'acaban; despres, ningú s'en cuida y s' inutilisan lo treball y 'l capital empleats. No plantem arbres á las carreteras porque 'l sol no las calcini y las fassi mal-bé, ni las refem, ni las engravém de nou. Se fan y 's deixan; si 's conservan dos, tres, quatre anys, millor; despres, ja poden cridar los qu' hi passen.

A uns quatre kilómetros de Valls trobárem lo poble d' Alió. La carretera hi passa pe 'l mitj. Lo poble 's reduheix á algunas casas escampadas y á una petita iglesia. Cinch ó sis gossos sortiren á lladrarnos... y veu 's aquí tot lo que 'us recorda d' aquell poble. Seguirem avant, y quatre kilómetros mes lluny trobárem una barraca hont una noyeta, molt avispada per cert, hi ven begudas y cigarros. Nos aturárem, baixarem de la tartana y menjarem un bossí.

Allí dexarem la carretera del Vendrell y tirarem á l'esquerra per un ramal que arriba fins á Vilarrodona; es un' altra carretera de dos kilómetros, nova y bona també, menos un trosset avans d' arribar al poble. Allá lluny á nostre devant veyam lo anomenat Coll de santa Cristina, terme, per aquella part, de la provincia de Tarragona. La naturalesa allí no té res de sorprendent ni de notable; se reduheix á lleujeras ondulacions plenas de vinyas, però ab molta povresa d' arbres. Quan s' arriba á Vilarrodona ja es altra cosa; la decoració cambia de repent y pren un caràcter pintoresch que fa deturar al viatger, per poch artista que sia. No entrárem al poble, porque no cal entrarhi per anar á Santas Creus; lo deixarem devant nostre, no sense haverlo contemplat una estona. Lo poble no es del tot petit y está edificat al entorn d' un gran castell situat al cap demunt d' un puig; las casas sembla que s'enfilin per la costa. L' aspecte general es bonich, y la blancor de las casas mostra la netedat dels habitants. Desde 'l peu del camí, ahont nosaltres baixárem de la tartana, fins al entrar del poble hi ha un pont bastant elevat, per sota del qual passa lo capritxós Gayá. Escampárem la

vista y ja vegérem Santas Creus á nostre esquerra en la mateixa direcció del riu. Després de una estona de repós tornárem á empendre 'l camí, no en tartana, sino á peu, tant per disfrutar del paissatge, com perque sabiam que 'l camí es molt dolent. A més, aquell dia no era calorós, l' hora no era pesada, y la distancia se reduhia á quatre kilómetros escassos. Y quan se va en bona companyia, com nosaltres anávam, y 's pot parlar d' art ¿quina distancia hi ha llarga? Eran quarts de set del dematí, l' espay estava net y encara que 'l sol hi escampava torrents de llum, lo ventitjol era fresch y 'ns falagava dolsament.

Lo camí fins á Santas Creus voreja sempre 'l Gayá; passavam per un lloch elevat y á nostres mateixos peus hi havia com un precipici. Lo camí está tot ple d' escletxas y sembla que cada forta riuhada se 'n endú un tros. Hi ha un punt en que 's te de travessar lo riu, y llavors se troba á l'altra part lo *Molí de baix*. Se pot dir que ja s'es á Santas Creus. Vegerem prop de nosaltres las antigas murallas eclesiásticas, y per demunt d' ellas hi treu lo cap lo vell monastir. Però avans d' entrarhi se passa per l' arbreda més delitosa que pugau figurarvos. L' arbreda deu tenir uns doscents metros de llarch per quaranta ó cinquanta d' ampla, y está formada de la mes gran varietat d' arbres. Allí hi ha oms, lladoners, alzinas, xops, pins, y per entre las socas tota classe de plantas silvestres carregadas de petites flors y de grossas fullas. Aquella atmósfera está amarada de perfums y de frescor, l' ombra convida á descansar, y l' aygua os afalaga ab son etern murmuri. Pero lo que mes os sorpren en tal paratge, mes que l' incomparable ubaga, mes que 'l perfum y las flors, mes que l' axam de maduxas y cireretas de pastor que vermellejan per tot arréu, es la continuada canturia dels aucells, principalment dels rossinyols. Alló es un espléndit concert de la naturalesa y un no 's cansaría may d' escoltarlo. Un vell amich meu que va ser frare á Santas Creus, m' ha dit moltas vegadas, que 'ls frares anomenavan aquella arbreda lo quartel general dels rossinyols. No s' erravan

per cert; solament pera veurer l' arbreda y sentir lo cant dels aucells se pot fer un viatge. Antiguament, quan lo monastir estava florent, un gran camí molt ben cuydat travessava de part á part l' ubaga, desde la porta de la muralla fins al entrant del riu. Allí 'ls frares hi passavan moltes estonas y de segur que tots devian sentir la bellesa de l' art en aquell siti magnífich per excelencia. Avuy lo camí se reduheix á una estreta vía, però ¿qué hi fa? la hermosura y l' encant del lloch son los mateixos. Per so l' ombra no ha minvat, ni 'ls aucells han fugit, ni lo perfum se ha evaporat; la naturalesa, mes poderosa que 'ls frares, conserva allí encara tot son domini.

Nos aturarem en aquell lloch y de segur hi haurian passat tot lo dia si no haguessem sabut que encara deviam visitar lo monastir y marxar aquell dia mateix. A cada punt descubriam noves bellesas y las miradas may ne tenian prou de mirar, ni l' imaginació de fantasiar ni 'l cor de sentir. Allí l' aygua brolla per tot arréu; los rechs murmuran entre l' herba y mes avall cauhen en cascates cap al riu... A l' una part del camí, l' oposada al riu, hi ha un altíssim marge, y tot aquet está ribetat de tronchs que s' entrellassen, y pe'l mitj d' aquell entortolligament de venas vegetals hi ha degotalls innumerables. Al marge hi ha diminutas covas plenas d' estalactitas y estalagmitas, y una de las cosas que 'ns cridaren mes l' atenció en una d' aquellas covetas, mes ben dit, en un d' aquells fresquíssims amagatalls, foren dos raigs d' aygua paralels que semblan dos fils de plata. Allí ignorats, sense cap remor, cayent sossegadament entre la molsa, potser fa sigles y sigles qu' están de la mateixa manera. Ah! vetaqui la vida tranquila; aquells dos fils d' aygua tan transparents, tan purs, tan bells, me feren enveja. Un amich meu los anava á trencar ab lo dit, però li vaig deturar la ma, dihentli: «Está quiet; potser destorbarías la felicitat perpétua.»

En aquella arbreda tothom es ditxós; las flors creixen á dojo, las plantas no temen que l' home las regularisi, los arbres s' abrassan com á bons germans y 'ls aucells ento-

nan seguidament lo cant dels seus amors. Un vol de puras y axecadas ideas formiguejava en mon cap devant de tal espectacle, y mon cor glatía com lo del enamorat que per primera vegada escolta dir «T' estimo» á la noya á qui estima.

No vaig voler sortir de l' arbreda sense beure d' aquella aygua tan fresca, tan serena y tan lleujera, tan carregada d' oxígeno. Oh! no hi ha dupte que aquellas bonas ayguas son verdaderament medicinals; se las sent que refrescan tot lo cos y sembla que purifiquin lo pensament.

Eran las vuit quan entrávam pe 'l primer portal de Santas Creus. Se troba una regular esplanada; á la dreta duas casas y la gran porta del monastir, y á la esquerra en línea recta un mirador desd' hont se domina un vast paissage per qual fons hi passa lo Gayá. Dreta y esquerra no son paralelas, forman triangul, qual vértice es lo primer portal y qual costat oposat está format per la fatxada de una capella y per un tros de paret. La primera casa que 's troba al entrar á l' esplanada es gran y está habitada per una familia qual cap es hostaler, barber, estanquer, cafeter y adroguer. Entrárem á la portalada y descansarem una estona.

Santas Creus no es precisament un poble, però 'l forma junt ab un axam de masos escampats pe 'l voltant. Com l' esglesia está habilitada, allí hi ha la parroquia; lo rector resideix allí, y també resideix en una de las casas—lo antich palau del abad—lo secretari del Ajuntament, que 'l forman tots los masos y Santas Creus plegats. La parroquia deu contar mil y tantas ánimas, de las quals á Santas Creus n' hi viuhen unas dos ó trescentas en varias casas fetas de nou ó en las antigas dependencias del monestir habilitadas. Fins lo secretari te una especie de col·legi quals noys aprenen la primera ensenyansa.

Despres d' haver donat un tom per la esplanada, entrárem per una gran portalada barroca, de bastant mal gust, fumada encara pe 'ls passats incendis revolucionaris, á un' altra esplanada, la propia del monastir. Entrant á la

dreta hi ha lo palau dels abats, gran edifici quasi tot ar-ruinat que en part pogué ésser restaurat y habilitat per viurerhi. En lo interior hi te dos patis; un de petit, y un de molt espayós, desde qual galería del primer pis s' hi descubreix un magnífich punt de vista. Res de notable hi ha en lo palau, al menos en la part que seguirem; moltes y espayosas salas, molts corredors, cómodas y amplas escalas y tres ó quatre fonts.

A l' esquerra de l' esplanada interior hi ha varios edificis, que eran las dependencias del monastir; allí hi havia 'l forn, la serrallería, la fustería, la ferrería, la posada pe 'ls forasters y otras de que no 'n faig menció. Avuy allí hi viuhén pagesos, millor que 'ls que están als masos, pus las casas no deixan d' ésser cómodas, encara que artisticament no sigan notables. Lo rector viu en la darrera casa, tocant á l' esglesia. Nos diguéren qu' ell se cuyda de ensenyar lo monestir, y hi anarem en efecte pero la majordona nos respongué que com era diumenge, lo senyor rector anava á comensar l' ofici.

En l' esplanada, poch avans de arribar á la esglesia, hi ha uns quants esgrahons formant llarga escalinata, pera pujar al promontori hont la esglesia está situada. L' escala es de pedra blavenca y está plena de molsa. Nos aturárem á contemplar la fatxada del temple y no 'n quedarem á fe descontents. La fatxada es senzillíssima, remata en ángul, y está aspitllorada en la part superior. Está plena de sageteras que recordan l' estat mitjana, y l' eura, com sempre, s' enfila per aquellas pedras enfosquidas pe 'l temps. La fatxada es severa é imponent. La porta es proporcionalment petita, pero revela molt de gust mirada sense compararla ab lo edifici; es bizantina de la segona época. Demunt de la porta hi ha una gran oxiva—que en realitat semblaría la verdadera porta si estés á peu pla, pus es mes gran que la citada overtura—plena de vidres de colors. Entrárem al temple y vejerem un aplech de gent, los homes ab la barretina á l' espatlla, las donas ab la tradicional caputxa, ajonollada devant d' un altar lateral.

L' ofici anava á comensar allí. En la part superior del chor uns quans pagesos cantavan cant pla, com acostuman á cantar en los diumenges á totes las viletas. Lo senyor rector, entre mitx de dos escolanets isqué de la sagristía, y l' ofici comensá.

Mentrestant nosaltres examinárem lo temple. Lo gust es bizantí sense cap adorno; las columnas son esbeltas y nuas. La grandor de l' esglesia, la sencillesa y severitat de sas líneas, la mitja foscó en que sempre está, inspiran reculliment y pau. No 's pot negar que la bellesa habita tranquilament totes aquellas voltas. Las ouverturas son pocas y petites, los archs delicats y gentils, y 'l tornaveu, segons vaig reparar, de primer orde. ¡Com hi devian resonar los pausats cants del monjos, sobre tot en los oficis de difunts! Lo *dies iræ* devia despertar ecos desesperants com un axam de ánimas en pena, y 'ls cants de la nit de Nadal devian onejar suaument com una d'eixas armonías de que tant de partit ha sabut traurer Gounod.

Lo temple es en realitat una morada solemnement mística. Llástima que modernament hajen pintat alguns murs y fet alguns altars nous. Lo xurriquerisme domina en tots ells, y 'l major ja no pot ésser mes dolent. També hi sobra artísticament parlant, un Sant Cristo que 's veu desseguida que s' entra, colocat com está demunt de la porta del chor. La trona es un verdader pegat; pintada de groch, vert y blau, sembla un escarni á la severitat y á la grandesa del conjunt del temple. No sé com la comissió de monuments consenteix en que existesca aquella trona; en nom de l' art, en nom de la mateixa religió deurian traurer-la ó reformarla, y sobre tot, fer que tingués un color enfosquit y adequat al monastir.

Dos sepulcres hi ha en la nau central, un á cada columna de las duas que miran al presbiteri. Los sepulcres son gòtichs; á la dreta, desde l' chor, hi ha enterrats lo rey En Jaume II y sa esposa la reyna Na Blanca. A l' altre part hi ha enterrats lo rey En Pere III anomenat lo gran y al costat seu, en vas diferent, lo famós almirall En Roger

de Lauria. Lo vas en que descansa lo rey En Pere te la forma d'una banyera mora, y la tradició diu que en realitat ho fou. Cobreix cada hu dels dos sepulcres, á tall de dosser, un templet sostingut per primíssimas columnas que rematan en bonicas filigranas. Enclavat en un dels murs del chor hi ha un sepulcre que tanca las despullas dels valents y desdixats nobles germans En Ramon y En Guillem de Moncada, morts en los camps de Santa Ponza, en la primera batalla guanyada als moros en la conquesta de Mallorca, empresa per En Jaume I rey de Aragó y senyor de Montpeller. Una inscripció marca 'ls noms y 'ls principals fets d'aquells dos célebres guerrers.

Lo temps se 'ns passá sens que 'ns en adonessim; l'ofici havia acabat y 'ls cants dels pagesos ja no resonavan en las voltas. La gent desaparegué en una estona y sols nosaltres quedárem á l'esglesia. Anárem llavors á trobar al rector á la sagristía y li demanárem que 'ns ensenyés lo monestir. Ell va accedir y comensárem per véure la sala de novicis, á la qual s'hi puja per una gran escala situada en un dels recons de la nau central. A una part y altra hi ha marcadas las celdas, y al cap de vall hi ha la sala dont hi havia la biblioteca. Allí comensárem á veure ruinas, pus m'estranyá haver trobat lo temple tan conservat com está. Tornárem á aquet y per una porta situada á la part inferior, á la esquerra desde 'l presbiteri entrárem al claustre, gran y bonich d'una época posterior á la del temple. Grans arbres hi creixen al mitj, y per una de las galerías s'entra á un graciós temple, en qual centre hi ha un magnífich sortidor per dont brolla continuament l'aygua, alegrant ab son murmuri aquella trista soletat. Nos asseguérem á un dels pedrissos al voltant del sortidor y desd'allí contemplarem com la naturalesa se va ensenyorint de las obras dels homes. L'eura s'enfila per tot arreu, los esbarzers s'arrelan en las junturas de las pedras, y altas flors selvatges guaytan per las góticas óverturas. Las papallonas y 'ls aucells no respectan res y vagan per allí com per sos dominis.

Entrarem després a la sala capitular, que dona a una de les galeries del claustre. En la sala hi ha enterrats en el sol set abats; set grosses lloses mostren les set sepultures. En cada una d'aquelles hi ha esculpida l'imatge del abat, i al entorn de l'imatge inscripcions corresponents al objecte. Al claustre, encastats als murs, hi ha 'ls sepulcres d'alguns nobles molt coneguts en l'història catalana. El claustre està encara que no tan com el temple, bastant conservat; tant, que amb molt poca cosa se podria fer desaparèixer les lleugeríssimes senyals de la ruïna.

Del gran i posterior claustre passarem al primitiu que està en completa ruïna; l'estil és bizantí i 'ls arcs, severs i nus, contrasten del tot amb els floreïts dels arcs del anterior. Aquest claustre té dues galeries a peu pla; per una s'hi pot passar amb exposició de rebre alguna pedra després del sostre. Al cap de vall de la galeria ahont hi ha la porta d'entrada, s'hi troba una porteta que dona al celler. Aquest és petit, relativament al de Poblet; encara hi ha les botes amb sos grans cercles de fusta que 'ls hi pujen com l'espina del camell. Són les botes que s'estilaven a l'ètat mitjana i s'conservaren fins al segle passat. Les que hi ha al celler de Santas Creus estan plenes de trenyines, però encara podrien ser utilitzades. El celler és negríssim; ni una sola obertura, llevat de la porta, que 's petita, deixa entrar-hi la llum. Sembla que un se trobi al caos. Davant d'aquella foscor un quadre típic d'aparagué a ma fantasia, evocat per la impressió del il·luc. Jo 'm figurava veure al llech, a la claror de roja flama, parant l'ampolla sota l'axeta de la bota que escampava confortable perfum del vi de cent anys.

Sortirem del celler i per la galeria que enfila amb la porta, seguirem fins al extrem i anarem a visitar el palau dels reis d'Aragó. El palau té la porta falsa a la galeria del claustre primitiu, i tenia la gran portalada a la part oposada, és a dir, donant al camp. De la gran portalada sols ne queden les senyals; després de la destrucció del convent, l'aparedaren. Avuy el palau no té més porta que la

petita que dona al claustre. Entrant per aquesta lo primer que 's troba, despres de la sala de pas, es un petit claustre bonich á no poder serho mes. Los archs y las columnas tant de la galería inferior com de la superior son esbeltíssims y semblan, mes que fets per arquitectes, fets per argenters; ¡tanta es la delicadesa de la construcció! Pera pujar al primer pis, hi ha al mateix claustre una escala sortida empotrada á la paret y sostinguda per un sol arch, qu' es de lo millor en son genre. Sembla impossible que l' escala pugui sostenirse en aquell arch tan débil en apariencia y tan fort en realitat, pus ha resistit tots los impulsos de la ruina. Visitárem los apartaments del primer pis, la cambra d' En Pere III, la de dona Blanca, ahont morí esta reyna, y otras y otras salas, espayosas totas, altas de sostre, tan adornadas en altre temps, y avuy completament despulladas de tota gala humana. Las ruinas s' ensenyorejan d' aquells llochs y aviat comensará á omplirlos l' herba; de quan en quan se troban grossos forats als trespols que 's van desfent á poch á poch per l' acció del temps. A las salas hi ha inscripcions estranyas, ja fetas ab ganivet, ja ab llapis. No dexí de véurerhi las firmas d' alguns kefes que figuraren en la passada guerra civil. Entre otras me 'n recordo de una inscripció feta per En Moore y de un' altra feta per En Picazo.

Volguérem pujar al segon pis, però 'l rector nos suplicá que no hi pujessim perque hi ha verdadera esposició de la vida. Las cambras adalt están totas arruinadas, y un creu posar los peus sobre un munt de terra, y 'ls posa sobre un forat. Tornarem donchs al pis de terra y visitarem la sala de guardias, la d' espera, y mes endins, quasi sota á terra, las masmorras, sense la mes petita ratxa de claror; llochs tristíssims y petits com l' interior de la tomba, hont hi degueren patir y morir tans desdixats en las malehidas jornadas de l' Edat mitjana. Ah! però 'l temps venja á tothom; avuy botxins y víctimas tenen la mateixa forma, y tan horrible es la calavera del rich magnat com la del miserable vassall de remensa.

Sortirem aviat d'aquells foscos llocs y tornarem al claustre primitiu y després al posterior. Vaig escampar una mirada d'adeu á aquelles històriques ruinas y un bull d'ideas estranyas y de consideracions filosóficas esclatá en mon cervell. Ah! ¡quan diferentas eran aquelles ideas, de las que m'havia inspirat l'ubaga de l'arbreda! Tots anávam callats, y debades lo rector nos explicava á la seva manera, faltant á tota veritat històrica, la fundació del monastir y alguns fets presenciats per los llóchs que acabavam de visitar. Travessarem altra vegada 'l temple y allí la mirada torná á esplayarse tranquilament. La quietut no podia ser mes completa; nostras petjadas ressonavan per tots los àmbits y de quan en quan algun aucell piulava en los finestrals. Lo rector se va despedir de nosaltres y 'ns digué que al monastir no hi havia res mes digne de ser visitat. Poca estona després, sortirem també de l'esglesia y 'ns dirigirem cap al hostal. Tant per la esplanada interior com per l'exterior no trobárem á ningú. Era una hora de calma y de calor; lo sol brillava ab tota sa forsa en un espay sense núvols y no hi havia ventitjol que bastés á temperar sos raigs. Eran prop las duas de la tarde.

Jo vaig ser d'opinió d'anar á dinar á l'arbreda y tots mos companys l'aculliren ab gust. ¡L'arbreda! altra volta l'arbreda! Hi baxarem ab dalit y 'ns estenguérem demunt de l'herba; allí 'ls raigs del sol encara no hi havian penetrat y la fresca era consoladora. Lo remor de l'aigua y 'l cant dels aucells tornavan á alegrar nostres pensaments, y las obras de la naturalesa nos feren oblidar las obras dels homes.

Nos estiguérem allí fins á las quatre de la tarde. Tornarem á contemplar la fatxada del monastir, y després emprenguérem la marxa per lo mateix camí per hont hi haviam anat. A quarts de set entrávam á Valls, y l'endemá al dematí tornarem á Reus en lo primer tren.

J. MARTI FOLGUERA.

ORIENTAL

I

A nit es mes negra que un topo; algun llampech esgarrinxa ab son zig zag la fosca volta, fentli brotar blavisca llum que s'apaga de sopte deixant altre pich lo mon en las tenebras. Lo vent corre *desbocat* bufant ab rabia; á son pas tot s'ajau y 's doblega: 'ls arbres perden l'equilibri, cauhen á terra, y, bellugant al aire sas arrels sembla que moguen las camas tot fent bulla. Las delicadas canyas, primas y grogas com si 'ls hi manqués la salut, lo deixan passar per entremig d'ellas. acotanse fins á terra, y, tornan á aixecarse com si li diguessen: «passa, passa tabalot. Y lo vent fuig y 's fica entre las bardissas, emvesteix las atzavaras, topa ab las gatosas y tot ho arravassa. De prompte 's para, no se 'l sent, y comensan á caure gotas. La terra distreta ab lo vent que li fa dissapte, quan se sent lo xafech á sobre y tant de plé á plé, reventlo de frente 's pensa que la mullan de *tras-cantó*.

II

Tres moros montats en sos camells venen de la Meca y van á las palpentas; al veurers voltats per tot-arreu ab tanta fosca, y trepitjant fanch relliscós se preguntan uns als altres si viatjan dins una capsa de llustro.

En aixó la nit segueix fosca, lo vent torna á xisclar, los arbres per terra, las canyas moventse y la pluja cayent... Entre la remor de tempestat tan desfeta se senten uns «ays» desmayats.

—¿Qué tens, Sidi-Benet? qué teniu Babalá.

—Jo res.

—Ni jo tampoch.

—Jo 't flich... ¿quí jamega donchs?

—Vos direu, contestan los altres.

—Com pot ser! Som tres y no sabem qui s' ha queixat?

—Malviatje lo xarel-lo dels cristians! quin moro mes baladré: tota la nit que jamega com un malalt, y ara 't surt demanan informes.

—No 'm critiques, Sidi-Benet: si patiu jo 'm penso que sou vosaltres que s' exclameu. Perque estimant del terme que jo estimo, 'm sabria mal que ningú 'm passés la ma per la cara, y que la hermosa Zalamira 'm pogués sofocar presentantme un altre moro que l' estimés tant. Y aixis me preparo de lluny per ferme ben volguer, y per ço li adelante aquests sospirs que ja me 'ls rescabalaré després que será meva.

—Si, clou lo puny que no t' escape.

—Qué vols dir?

—No res home; deixe 'ho correr.

—Jo haig d' esser lo preferit! sols lo pensarho ja 'm fa denteta. Jo seré lo ben-volgut quan posat devant de la sultana li contaré los sofriments de tant llarch viatge, las angunias de la set, los cubriments de cor de la gana y la son qu' hem patit, y aquesta pluja y aquest fangueitx, y sobretot lo mal de l' amor qu' es lo que mes m' estropella ¡Ay Zalamira, cara guapa! quan penso que demá 't veuré

voldria caminar ab los ulls cluchs (sino que tinch por d'anarmen d'oros), y al obrilos devant teu quedá enlluernat de ta hermosura vegent mil estrelletas com si m' hi haguessen donat un tanto. Ja 'm sembla que m' hi trovo: com s' enternirá de pena! com m' acariciará: ja 'm sento sobre las galdas las pessigollas dels seus petons!..

—Lo que á mi 'm sembla que vos hi sentireu prompte serán los cinch dits que vos hi encastaré: perque ja 'm tenu cremat ab la fanfarria que gasteu, y perque fugiu del pacte que tinguerem de no resar de la Sultana ni poch ni gayre. Y si vos la torneu á posar per res á la menjadora, del pinyanch que vos atrasso vos enfonzo lo turbant fins al ventre. Y no hi envieu contesta si no voleu está malalt.

Ab la meitat de las espressions que m' has dit, si fossem á un' altre banda, ja t' haguera embussat la maquineteta de respirar: per xarraire!

—Qué haveu dit, Ben-Rifat?

Res de nou, que ja se sap que no comenso avuy á esguerrar quitxalla.

—Baixeu d' aquí dalt, malviatje l' altre mitja lluna que no es nostre: baixeu, que tinch tart, y vos vull desgraciá per tota la vida.

—Llensa lo ferro, cobart! axis t' esclafés una tronada als caus de l' orella; llensal prompte, que 'm barallaré sens' eina, y te vull omplir la cara de pilotets de verdanchs.

Y en lo mateix punt que anavan á saltar dels camells per empaitarse, l' altre moro que fins are no ha dit res, atravessa tota la llargaria de la seva bestia entre las dels dos contraris, y ab veu reposada y cara farrenya exclama:

—Que ningú 's mogue de aquí sobre! perque lo primer que respira, del cop de puny ab que 'l corono lo deso á la panxa del camell. Com s' enten aixó! mala sustancia de porch vos afarte! Y vosaltres sou creyents, y calseu sabatots, y sou fills del Profeta que veniu peregrinant de la Sagrada terra? Mala centella vos escalde! y donchs ¿de que serveix la concordia que ferem? quí 's pot dir volgut de

Zelamira avans d'arrivar a sa presencia, sino que despres que hage escoltat nostres afanys surte de sa boca, petonera maravella, lo parer sentencial que ha de resoldre quin de nosaltres es lo preferit? No 'm feu cremar avans d'hora, perque si comenseu á rompre 'l pacte, aquí mateix hi ha barallas, y no paro fins á aixugarvos tot lo mangre humit dels conductos.

Al sentir tals amenassas, los dos moros se quedaren sorpresos ab la boca oberta, y desfogada sa ira li contestan:

—Alí-Babalá, teniu la conversa molt seguida; la rahó vos vessa, y me l'haveu feta entrar dins lo cap mes recta y segura que á cops de martell.

—Vol dir, respon l'altre, que jo també vos alabo, Alí; perquè trobo que sou un moro ben enrahonat, y ab mes lletres que un abecedari. Jo 'm confronto de part á part ab lo vostre concell. Y decantant una mala mirada á Ben-Rifat, continuá:

Y si hi ha algun presumit que no s'hi avingue, que piule 'l dupte, y ab menos estona que la que 's dispara un esternut, lo mato, l'enterro, y li faig lo bé.

Y posada la pau entre aquells dos lleons engelosits, tornaren á fer sa via ab la pluja á sobre, lo fanch á sota, y lo vent que tan abiat los empenyía de clatell com los bufava de costat.

III

La pluja havia parát, lo vent reposava y lo dia naixia. Los aucellets piulavan entristits volatejant ran de terra prop dels seus nius esgarrats. Lo sol volia desfer la espessa voira que 'l voltava, y son disch aparexia per transparencia blanch y descolorit com la cara d'un esglayat. Per terra hi havia un mulladé que reflectant la blancor dels nuvols semblava que lo mon per dalt y per baix estés cobert ab extensas flassadas. Las formigas anavan per sobre las socas dels arbres cayguts buscant los seus caus.

Las atzavaras ferian la terra enfonzant 'hi sas punxas; lo riu corria desassossegat arrastrant en sas ayguas argilosas, ríjidas canyas ab sas fullas destrossadas. Las granotas sentadas sobre algun palet y ab lo cap alt, estaban á veurer venir y ja no cantaban. La naturalesa 's'llevava de mal humor. Allí al lluny, se destacavan per oscur, petits com figuras de pessebre los tres moros y 'ls tres camells, sens poguerse definir quíns eran uns, ni quíns eran los altres.

IV

Ja tenim als moros al terme de son viatge. Sentats á terra ab las camas creudas devant lo palau de Zalamira, Alí-Babalá s' está fumant ab sa pipa, los ulls baixos mirant la fumera que li ix del nas, y obrintlos després per seguir las caprixosas volutas ab que s' esgarria per l' espay.

Los altres dos ficsa la mirada en la finestra de doble arcada sostinguda per una columnata, 'ls hi passen las horas en tal postura interrompent sa inmovilitat per traure del sarró algunas boletas de farina y melassa que de poch en poch las tiran al ayre plegantlas d' esma tan sols avançant lo cap y obrint la boca.

Las horas passavan y los enamorats sentats á terra ni 's cansavan de seurer, ni 's cansavan d' esperar...

Las orenetas corrian per l' espay perseguintse com si juguessin; las ratas-pinyadas remontavan son vol tortuós ó devallavan de sopte fins á terra; lo cel s' enfosquía, lo dia afinava, la finestra seguia deserta, y 'ls tres amants baixavan tristos lo cap, y ni l' un fumava, ni 'ls altres estaban per mastegar.

—Que hi fem aquí tantas horas parats, digué á la fi lo moro Ben-Rifat; ¿no vos sembla que ja fora cas de advertir á la grandesa nostra arribada?

—Aneu 'hi vos si voleu, respon Sidi-Benet, que jo no só criat de ningú. En ma vida he avisat á cap xicota; l' obligació meua es de aguardar ferm á mon seti: la seva de venir: jo ja compleixo; á mí l' amor no 'm fa perdre lo coneixement.

—Jo també so tan puntós com cualsevol, y mes serio que un altre: perque á mí no 'm fan rompre la rialla encara que vinguen totes las huris celestials á ferme pessigollas á qualsevol puesto. Mes tampoch me sembla regular qu' hage de perdre ma juventut sentat aquí terra ullprenent aquella finestra.

—Ja veureu, Ben-Rifat, afegí llavors Amet-Babalá; aquí no fan fer res per forsa: si esteu cansat d' esperar aneusen á la vostra obligació que jo ja m' encarrego de parlar de la vostra fatlera á la Princesa, y quedeu ben descansat que ho faré com cosa propia.

—S' estima Amet; per aqueix assumpto no necesito majordom. Mes, oh gloria! allí en la finestra veig una cara de color de castanya que deu esser una esclava que la Sultana envia. Calleu que ara 'ns dona lo recado.

—Que Alá vos guarde als tres y á las vostras parentelas; diu aquella desde la finestra. ¿Que sou vosaltres si no m' erro, los tres moros presumits, enamorats ab bons fins d' aquella Sultana ma senyora, claror de la hermosura, solitaria y única perfecció de la guapesa, per qui lo sol s' encen d' amor cada dia, y per qui la lluna enjelosida hi va perdent los colors de la seva cara?

—Nosáltres som tots sensers, responen los moros.

—Donchs ab moltas reverencias de part de la Sultana, y també vos diu que ara s' está perfumant lo cos de espígol y romaní y altres perfums sagrats, que d' aquí una estoneta sortirá á la finestra per donarvos la benvinguda.

Y encara no havian passat tres horas que apareixé á la finestra una hermosura tan polida, que al veurerla era cas de cridar assistencia y caure á terra ab lo cor ferit d' amor. Sa cara era moreneta ab rosadas transparencias; negres y ab blava entonació los seus cabells; sa boca feya glatir dolçor sols per l' amor somniada: petita, fresca, del color de la magrana, ab olor de pometas camosinas. Quan somreya semblava que mostrés una joia molt valiosa de pedras finas ab corals, y eran sas dentetas. Los ulls tan

resplendorosos, prenian la claror y la tornavan mes neta y brunyida; podria dirse qu' eran fets ab llevor del sol, sino qu' eran negres. Voltava son coll graciós un collaret ab moltes medalletas, y en sas orelles penjavan dos gotimets de perlas; y, no parlem mes de tal bellesa, que l' ánima pateix, lo cor s' apesara y 's plany la consciencia que tanta hermosura sia *infidel*, y tingue d' anar á caure en mans d' un moro condemnat!

—La pau y la abundancia d' Alá vos sobreixe, moros ferechets, digué la Sultana ab una veu mes dolça que 'l só de ia viola. Mos ulls ferán festa per havervos tornat á veure: conteume vostres desitjos, y digaume 'ls esforços qu' haveu fet per conseguir lo meu amor.

—Nosaltres dallonsas...

—Xist, parleu de un á un, ó sino no 'ns entendriam. Comensa tú, Ben-Rifat; adelantat.

—Si, jo he fet lo que no ferá ningú; porque só d' un genial, m' enteneu Sultana, que jo tot m' ho empasso; vull dir, que lo que faig jo, no 'u fá ningú mes porque abiat estich llest. El que 's contrapunta ab mí, lo mateix que si no hagués nascut: porque á la segona pitrada ja no li fa mal res Y, anant al cas: si no fos per l' avinensa que ferem, aquests dos d' aquí radera, encara foren mes enllá, al mateix seti que 'ls haguera estés. Perque, vos estimo Sultana; no hi puch fer' hi mes: jo vetllo porque no dormo ni menjo; sembla qu' estigue bo y tot me fa mal; no sossego ni se 'l que 'm tinch. Curáume vos que teniu lo remey, y qui ha fet lo mal que 'l pague. Ja estich llest.

—Sultana que 'm fas patir! jo també t' estimo; y en que sigue lo moro mes tremendo d' aqueixos voltans y de mes enfora, he fet per tu tot lo que aquest home que acaba d' enrahonar, y afegeix lo doble: mes com no só tan xarrai-re, no m' alabo. Si pensant ab tu en las llargas nits del nostre viatge he fet caragolar alguna bacaineta, tu m' has acompanyat axins dormint com despert. Nosaltres venim de la Meca; jo he pregat per tu sempre; jo he voltat set vegadas cada dia la casa d' Alá; allí he resat no se quants

pichs en las quatre raconadas de bigotis á la paret: he begut aygua del pou sagrat y m' he ajegut molts camins á terra per besar las llambordas celestials. Tot açó he fet jo; y ademes vinch al corrent de dejunis. Y, per ponderar si t' estimo, deixo arriivar sense una pelada á aquestos ribals meus, per donarte lo *complaceyu* de que pugues triar: que mes pena tinch per abatre ma valentia, que per rendir la dels demés.

—Está corrent, Benet. Parla tu, Babalá.

—Permet, Sultana; que mes m' estimo que 'm trenques lo cap que no la paraula: deixam dir, qu' ara m' entra la tristicia! Si no 'm vols estimar, potser aviat finirá 'l mon; porque per consolar ma desdixta cada dia aniré matant gent, matant gent, fins que no mes quedarem jo y las bestias. Estalviám tanta pena Sultana! si no ho fas per mí, fes 'ho per tants pares de familia com vaig á desgraciar. Ja he acabat, si; porque 'ls singlots me pujan al coll y d' aquí endevant no fería mes que plorar per 'ls pobres infelissos qu' haig de malmetre!...

—¿Y tu Babalá que li contas á ta Sultana?

—Poch, poquet; que per dirvos que vos estimo tindria que en manllevar las paraulas. Escolteume ab lo cor que lo cor parla la boca no 'u sab dir y ells ab ells potser s' entenguen. Teniu aquestas dugas carbassetas: en la una hi ha aygua del pou sant, l' altre l' haguera pogut omplir ab llágrimas dels meus ulls si estés bè que 'ls moros ploressim; mes aqui ve plena ab lo vent dels meus sospir que son las llágrimas del cor.

—A tots vos he sentit, y tots m' haveu enamorat...

Aquí 'ls moros desenveinan los xafarots y s' embestian per matarse uns als altres, quan la Sultana 'ls hi cridá:

—Quiets tots y dexeume: dir: tots m' haveu enamorat. Xist, lo primer que s' torna á mirá de reull á l' altre, lo despatxo. No puch dir á quin de vosaltres preferesch per que 'l matariau.

—Ben clár.

—Ben net.

—No que no, exclaman á una 'ls moros.

—Y per aixó vull que cada un vingue á buscar un paperet en el que hi haurá lo nom del que jo estimo. Fins demá no 'l llegireu, y en la mateixa hora d' ara seré l' esposa del meu escullit. Qui ve primer?

—Jo, jo; cridan los moros donantse empentas.

—Alto, 'ls hi crida la sultana, fevosho á la sort.

—Just,—Quants dits hi ha aquí?

—Una dotzena.

—Vaja ja has perdut; sempre serás fatxendero!

—Mes m' estimo errar de molts que de poch.

—Quants dits hi ha aquí?

—Cap.

—Plega noy que no hi entens. Jo m' hi he posat dos mes perquè no m' estafessin, y aquest me 'l fa manco.

—Jo só 'l guanyador.

—Donchs vina tu primer; que 'ls companys te fassen esqueneta, y 't donaré lo paperet.

Y Alí-Babalá feu posar un moro acotat', estampint lo cap á la paret, del mateix terme que la quitxalla quan jugan á caball fort, y al darrera d' ell, apretantli lo turban en las fronteras de l' esquena hi feu colocar l' altre moro ab l' intent de poguer fer una cabriola de mes merit y arribar á la finestra. Quant los tingué aparellats després d' haverlos allissat l' esquena perque presentés un plá inclinat; en lo punt cru que venia ravent ab tota la embestida per dar lo salt perillós, los moros se me li alsan per advertirli que no cambiés los papers, y de poch no s' en va á estrellarse contra la paret. Tornats á colocar conforme estaban, Ali retrocedeix unas quantas passas, se para una estona; estira los brassos juntantse de mans; adelanta una cama y movent los dos avant y enrera com aquells que en la mar vella envesteixen las onadas, y cridan á la una á las duas á las tres, arrenca á corre com un desesperat, arriba prop del primer moro y sens apoyarse en lloch me li endressa tal puntada de peu que l' aixeca mes de cinch quarts de pam en l' ayre y 'l tomba de panxa amunt. Salta

sobre Ben-Rifat, y ab ia mateixa gracia com si trepitjés rahims li punteja sobre l' esquena un partit de terserillas fins que á cops de talons l' ajau á terra boy estabornit. La Sultana li allarga las mans y mes lleuger qu' aquells que fan las forsas penetra dins lo palau tancant ab estrepit la finestra.

V.

Ja era mitja nit quan los moros se retornaren trovantse sens sapiguer perquè tots dos ajeguts, al peu de la finestra. Se miraren una estona com si no s' haguessen vist may; provaren d' axecarse apoyant las mans á terra y sos membres adolorits no 'ls deixavan fer cap mohiment; á la fi pogueren alsarse, posantse l' un las mans al clatell, y l' altre en semblant part com si busqués lo peu que l' havia ofés. Un cop drets y en tal positura, 's miraren un rato exclamant ab rabia los dos á la vegada: «¡Venjansa!»

Lo plan fou prompte concebut, y mes prompte executat: Sidi-Benet apoyá lo peu en una reixa que hi havia sota l' ajimes y pujá a las espatllas de Ben-Rifat.—¿Aguant fort? li digué,—Ansia, no tingas por que no desdeixo.—Y apoyant l' una ma en la motllura y lo punyal á l' altre fa un alsaprem per esbadellar las vidrieras. La fusta es gruxuda y no cedeix; lo moro duplica sas forsas inútilment; el que l' aguanta 's crema y li dona mal temps; y jugant lo tot per tot pega cop de puny als vidres qu' es trencan ab estrepit; una ma li agafa fortament la seva, y se senten uns marramaus tremendos que glassan las sangs.

—Ansia! Benet, li crida el de sota: revenjat!...

—¡Ay pobret de mi!

—Apa, valent, ravénjathi!

—Si so jo el que pateixo!...

—¿Que tens donchs?

—¡Un gat com un mal esperit amarrat á la cara que ja m' ha deixat un ull en vaga!...

—Esperat que pujo. Y al dir açó, sens recordarse del que tenia sobre, fa un mohiment per darli ajuda, 'l tomba de costellas y ell 's troba que l' han lligat per las camas á la reixa.

VI.

Lo sol brillava ab tot esplendor: los aucells cantavan á l' ombra; las famellas triscavan per las verdissas y s' al-savan ab una herbeta seca al bech corrent á refer lo niu. L' aygua queya en rajolins sobre los palets, y fugia avall remullant los creixems y 'ls jonchs. La farigola escampava sas olors que 's barrejavan ab los del romaní; y las jinerteras destacant sobre la verdor sas matas plenas de flor groga semblavan los solets del bosch.

La finestra s' obrí y apareixeren Zalamira ab los cabells desfets, los ulls somnolents apoyant ab abandono lo bras en l' espatlla d' Ali-Babalá. Al guaytar á baix vegeren l' moro ajagut y lligat per las camas á la reixa anant d' un costat á l' altre de paret arrencava herbas deixant pelat y herm un arch de círcol buscant l' ull del seu company. Sidi-Benet s' estava ab un mocador lligat al cap, esperant que li trovés l' ull vuidat per desferli las lligaduras y empendre altre cop l' assalt de la finestra.

V.

Alguns dias després 's veyan los dos moros arrimats á la paret en actitud de fer esqueneta, sens bellugarse poch ni mica. Havian tingut fortas disputas per resoldre qui pujaria á las espatllas del altre per arribar á la finestra, y com las unglas del gat los tenian acobardits y nó volian demostrarho, allí s' arrembaren tots dos convidantse mutuament ab galanura y fentse l' orni ab dissimulo, y allí 's quedaren passant las horas y 'ls dias que, si ara tinguessim algu per enviarhi, tal vegada encara 'ls trovaria apuntalats á la paret.

EMILI VILANOVA.

4 de Maig de 1877.

LA GENEALOGÍA
DE
WIFREDO LO PILÓS

(ACABAMENT.)

(Veurer lo número anterior.)

ACTUAL INTEGRITAT DE LA GENEALOGÍA DE WIFREDO PER 'LS MAURINS.—RESÚMEN D' AQUESTA GENEALOGÍA Y DELS FONAMENTS D' ELLA.—AFIRMACIONS INADMISIBLES DE LA MATEIXA.—WIFREDO DE GERONA Ó DE BESALÚ COM DIFERENT DEL MARQUÉS HUMFRIDO É IDENTICH Á WIFREDO LO PILÓS.—CLASIFICACIÓ DELS DOCUMENTS RELATIUS Á LA GENEALOGÍA DE WIFREDO Y DE LAS INDICACIONS QUE 'N DONAN.

N peu está encara la genealogía de Wifredo lo Pilós establerta avans de 1730 en la gran obra dels sabis Maurins francesos, ab un estudi com ningun escriptor espanyol l' ha fet encara sobre 'l mateix punt.

L' argument relatiu á la data de l' escriptura de la Grassa, comparada ab la data de las de Ripoll de l' any 888, en lo segon tomo de la mateixa «Historia general del Langu-

doc» cau á terra cent anys avans de ser formulat aquí. Llavors ja se 'l presentaren los erudits historiadors al trobarse ab los documente de Ripoll y com coneixian l' historia de Fransa per 'ls escriptors coetaneos; com qu' escribian los fets d' aquells anys ab los Anals de San Bertí á la má, Anals escrits per Hicmar, home d' Estat dels temps de Carlos lo Calvo, son fill y sos nets, y ab las cartas del papa Joan VIII y demés documents del Concili de Troyes; com que sabian, per conseguint, que quant dit Carlos Emperador morí, hi hagué en lo mitjorn de Fransa y en la Marca un interegne (com quant fou destronat y morí en 887 y 888 l' Emperador Carlos lo gras), dins de qual interegne (Octubre 877 al Setembre de 878) cau la data ó fetxa de dita escriptura de la Grassa (Abril ó Maig de l' any de la mort de Carlos Emperador), es natural que diguessen: la tal escriptura tant pot ser del 878 com del 888.

No tenim noticia d' altres arguments contra la genealogía de Wifredo lo Pilós establerta per En Vic y En Vaisete. Ja sabem qu' en molts punts está fundada en probabilitats y verosimilituts tan solsament, en datos negatius, en hipòtesis no desmentidas ni contraditas, pero tampoch alsadas á fets certs per documents irrecusables. Los documents en que l' apoyan estan, al arribar aquí, á la vista de nostres lectors y no proban tot lo qu' en ella estableixen, no la proban tota. Mes no 'n sabem d' altres que la contradigan.

Nosaltres volguerem avans, raciocinar com si l' escriptura genealógica tantas voltas dita sigués indubitablement del 888, per col·locarnos en lo terreno de nostres escriptors; mes los raciocinis aludits no 'ns satisfieren, lo que podia tenirnos sens cuidado, habenthi rahons per dir que 'l espressat document pot ser molt be del 878.

Anem ara á exposar, en compendi, aquesta genealogía de Wifredo lo Pilós per 'ls Maurins, després clasificarém lo cert ó indubitable y lo probable ó verosímil: los documents están ja á la vista del lector entr' aquest article y lo precedent.

Segons los Maurins, lo compte Mir del Roselló, que 's troba de l' any 873 al 901 en documents d' aquell país y Rodulfph compte de Conflent, eran germans de Wifredo lo Pilós. Diuhen los expressats autors, que Wifredo, Ayfredo, Humfrido y Humfredo son lo mateix nom y en lo curs de sa genealogía manifestan indirectament que no es aixís. Los comptes Wifredo ó Vuifredo y Mir, germans, de l' acta de consagració de Formiguera, eran lo Pilós y lo del Roselló, los comptes germans Oliba y Ayfredo del mateix document, eran parents d' ells. Mes nosaltres reparém, que donaren y cediren solsament la vila de Formiguera, com que sigués dels quatre y ho feren en memoria de sos pares, als qui no anomenan. La circumstancia de ser duenyos d' una mateixa possessió faria pensar si eran mes prop parents de lo que dihuen los Maurins, si eran cosins germans ó germans. Mes si haguessen estat germans ¿á que posarlos de dos en dos en lo document? Segons la mateixa acta de Formiguera se veu que Wifredo y Ayfredo no son lo mateix nom.

Segons la sentència de Vernet de l' any 874, lo compte Mir era fill d' un Seniofredo; donchs també ho era Wifredo germá de Mir, ab tant mes motiu, anyadim nosaltres, en quant no 's troba en los documents d' aquells anys en lo Roselló y en Catalunya la vella altre compte Miró que lo rosellonés. Y aquest Seniofredo, dihuen los Maurins qu' era 'l compte d' Urgell de l' any 819 y lo marqués de Gotia de l' any 844. D' aixó no hi ha documents qu' ho proben d' un modo indubitable; tampoch n' hi ha qu' ho contradigan.

Guillem compte de Tolosa y duch d' Aquitania, lo mateix qu' era capdill del exércit franch que l' any 801 sitiá y prengué als mahometans la ciutat de Barcelona y que després fou monjo de Gelona, (diócesis de Lodeva), tingué diferents fills y germans. Un dels fills siguié lo marqués de Gotia Bernard I, mort á Tolosa per Carlos lo Calvo l' any 844 y pare del Guillem de Tolosa sublevat contra dit rey en Catalunya per venjar la mort de son pare, l' any 849

y del Bernard de Tolosa que volgué matar al mateix monarca en la Dieta de Pistis l' any 865. Gaucelm compte del Roselló, mort l' any 834, era també fill de Guillem lo mōnjo ó lo sant. Bera, fundador del monastir d' Alet, pare d' Argila compte de Rases y avi d' altre Bera compte del mateix y pot ser també del Roselló, era verosimilment fill del expressat duch d' Aquitania: era fill d' un compte Guillem.

Lo compte Borrell ó Burrell d' Ausona de l' any 798, era fill ó nebot del mateix Guillem. Aledran, lo marqués de Gotia del temps del alsament de Guillem de Tolosa, nebot del expressat duch. Borrell tingué per fills al compte Suniari d' Ampurias y del Roselló dels anys 849 y 50, y al compte Seniofredo que l' any 819 ho era d' Urgell, lo mateix que l' any 844 era marqués de tota la Gotia (Septimania y Marca espanyola). En l' article precedent habem citat una donació feta l' any 829 per Lluís lo Piadós á un Suniefredo fill d' un Bosrell. Aquest Seniofredo, dihen los Maurins qu' es l' espós d' Ermesinda, dels qui parla la donació de Sesenanda y 'ls demés á la Grassa y que 'ls comptes Wifredo, Rodulph y Miró donadors ab ella y Suniefrid, son lo Pilós, lo de Conflent y lo de Roselló. Y anyadim nosaltres, que si En Vic y En Vaissete haguesen conegut los documents de San Joan de las Abadessas, haurian dit, que lo Suniefrido era lo germá clergue (*clo.*) de Wifredo anomenat Seniofredo. Anyadeixen als cinch fills donadors á la Grassa, altre, lo monjo Hunfrido, germá del compte Mir del Roselló, del cual ja habem parlat extensament. També aquí 's veu, per la diferencia de subjectes, germans, que Wifredo y Hunfrido no era lo mateix, com indican los Maurins y en contra de sa opinió direm, que lo marqués Humfrido destituit l' any 864, no seria lo compte Wifredo de Gerona, Besalú y Ausona dels anys 850 y 58, fundador de Ridaura; sinó subjectes diferents. Ells ne fan un sol, fill ó nebot del Borrell de l' any 798 y germá ó cosí de Suniefredo pare del Pilós y dels demés donadors á la Grassa.

Segons aquesta genealogia, Wifredo lo Pilós no era fill sino nebot del Wifredo d' Arria dels escriptors catalans del sigle XVII, del Wifredo fundador de Ridaura y del marqués Humfrid, que de tots ne fan un sol subjecte. Un Wifredo compte de Bourges (Fransa) avans de l' any 840, éra d' aquesta parentela. Lo marqués de Gotia Bernard de Rorigó ó de Bliquilda (noms de son avi matern y de sa mare) era net d' un germá del duch d' Aquitania Guillem lo sant, segons los Maurins.

Lo Wifredo compte cambiador ab lo bisbe Fredold per l' isla de Lec, lo Wifredo de l' acta de consagració de Formiguera, lo de la donació de Sesenanda y demás á la Grassa y lo de la donació dels dos comptes y las duas comptesas á Cuxá, es per 'ls Maurins Wifredo lo Pilós; los comptes Miró y Rodulph, los del Rosselló y Conflent; los altres donadors a la Grassa, germana y germá d' ells tres; l' Ermesinda de la de Cuxá, germana ó muller d' alguu dels tres comptes; Quixilo se conjectura l' esposa de Miró. Mes aixó son conjecturas. La de qu' ls donadors á Cuxá fossen fills y no germans y cunyadas de Wifredo lo Pilós, es tant fundada, com diguerem en l' article precedent. Mes los Maurins no coneixian tots los fills del Pilós; no han sigut coneguts tots fins á la publicació dels *Condes Vindicados* d' En Prosper de Bofarull. Lo qu' habem reparat á propósit dels fills de Wifredo lo Pilós, es lo seguent. Fundats en lo preambol del trasllat de la capitular de Carlos lo Calvo als barcelonins y demás de la Marca l' any 844 y admetent al Pilós com net del compte Borrell de l' any 798, los Maurins admetian un Borrell per fill del Pilós, Borrell distint de Wifredo II. En Prosper de Bofarull demostrá, qu' aquest s' anomenava Wifredo-Borrell. Avans dels *Condes Vindicados*, lo que 's feya, exceptats los Maurins, era dir, que 'l preambol aquell estava equivocát, puig Wifredo no habia tingut ningun fill anomenat Borrell. Després resultá que l' habia tingut.

Que Wifredo, segons los cronistas dels sigles XIII y següents, era del castell de Ria ó d' Arria y qu' est castell

era la casa payral, diguemho aixís, de sa dinastia, alguns fets ho senyalan per molt verosimil. L' any 935 lo compte Seniofredo de Cerdanya y Berga, germá de Guifredo ó Wifredo II de Besalú, fill del compte Mir de Cerdanya y d' Ava, y net de Wifredo lo Pilós per part de pare, doná l' alou d' Arria ó Ria al monastir de Cuxá en lo Rosselló. (*Marc. Hisp. App. 73. Precep.* de Lluís l' Ultramarí rey de Fransa á favor de dit monastir. Del Cartulari del mateix.) L' any 953 la comtesa Ava ja citada y sos fills Seniofredo y Oliva de Cerdanya, nora y nets de Wifredo lo Pilós, reedificaren lo monastir de Cuxá y Ava doná unas vinyas que tenia en lo terme de Ria (*Marc. Hisp. App. 90. Acta de la dedicació de dit monastir. Cart. del mateix.*) En aquestos y altres documents del sigle X se repara, que 'ls comptes de Cerdanya de la familia de Wifredo lo Pilós, Mir fill, Ava sa nora, Wifredo II de Besalú, Seniofredo, Oliva Cabreta y Mir compte de Besalú y bisbe de Gerona tenian possessions en lo Rosselló y las donaban al monastir rossellonés de Cuxá. Aixís trobem citats per En Pujades (T. VII de sa Crónica) alguns documents d' aquest tenor y per En Baluzi (*Capitular. T. II. doc. 127*) la donació de possessions en lo Rosselló feta per Ermengarda viuda d' Oliva y sos fills Bernard y Wifredo comptes y Berenguer bisbe al monastir d' Arlés. (Aquesta donació es del any VII del rey Hug de Fransa qu' es lo 993; mes En Baluzi la posa l' any 893 per inadvertencia.)

Aquesta possessió de pobles é hisendas en lo Roselló per una branca de la familia de Wifredo lo Pilós y la possessió del castell de Ria per la mateixa, que lo doná á Cuxá, dona verosimilitut y fins probabilitat á l' ideya de que dita familia fos originaria del expressat castell. ¹

Per En Vic y En Vaissete, lo marqués Humfrid, oncle, tot lo més, de Wifredo lo Pilós, podia ser mort per 'ls oficials de Cárlos lo Calvo que 'l portessen pres, pogué ser mort en Puy en Velay quan fugia á Italia, puig segons los Anals de San Bertí, després de son alsament, l' any 864, procurá refugiarse en aquell país y Cárlos lo

Calvo enviá duas voltas á posarlo pres. Los Maurins diuhen, qu' aquest Humfrido era lo Wifredo compte de Gerona y Besalú, fundador de Ridaura; per la mateixa genealogía de Wifredo que donan, se veu que no será aixís, puig los noms de Wifredo y Humfrido apareixen en ella diferents.

Lo Wifredo de la donació de Sesenanda y demás á la Grassa «no sembla pas diferent,» diuhen, del Pilós, que segons lo concili de Barcelona de l' any 906, tingué dos ó més germans; un d' ells funda Arles, segons un document del Papa Joan XIII y altre, anyadim nosaltres, segons las actas de San Joan de las Abadesas, s' anomenaba Seniofredo. «No cap dupte,» continuan, en que Miró, compte rossellonés, del qui En Baluzi publicá tants documents, era lo germá de Wifredo, l' edificador d' Arles, lo germá del Wifredo de la consagració de Formiguera, lo donador de Pradas á la Grassa ab Sesenanda y demás germans. No determinan redonament, per altra part, los Maurins, si lo Seniofredo, pare de Wifredo lo Pilós, Mir del Rosselló, Rodulf de Conflent, Sesenanda y Suniefrido, era lo marqués de Gotia de l' any 844, que diuhen ser lo mateix qu' era compte d' Urgell l' any 819, ó lo Sunifrid viscompte de Barcelona envers l' any 858. «Sembla,» diuhen, que Cárlos lo Calvo l' any 865 conservá lo mando de la Septimania y de la Marca de Gotia en la familia de Guillém de Tolosa lo Sant, y «no consta» que dit vescompte sigués d' aquesta familia, ans be «sembla» que Suniefred, lo marqués de Gotia, era germá ó cosí germá d' Humfrid, que tingué lo mateix cárrech fins l' any 864.

Lo Rodulf de Conflent, germá de Wifredo lo Pilós y de Mir del Rosselló, diuhen ser lo compte Rodulf que ab sa muller Ralindes donaren lo lloch de *Peciliano* á l' abadía de la Grassa: pares d' un compte Oliva (Document XXX del t. II de l' *Hist. gen. del Lang.*). En los *Condes vindicados* queda demostrat per tres documents de l' arxiu de Ripoll, que lo Rodulf fill de Wifredo lo Pilós, que fou bisbe d' Urgell, tingué un fill anomenat

Oliva, lo qual pot fer preguntar, si lo donador de *Peciliano* y espós de Ralindes era lo germá ó lo fill del Pilós. Lo Rodulf fill era viu l' any 943 y difunt l' any 945, segons los documents de l' arxiu de Ripoll que cita En Prósper de Bofarull. Lo compte Rodulf espós de Ralindes era mort l' any 921, segons lo confirmació de *Peciliano* que feu sa viuda al peu de la donació. Donchs no podia ser lo fill de Wifredo lo Pilós y podia ser un germá séu, segons diuhen los Maurins. ²

En Caresmar, distingit anticuari de nostre país en lo sigle passat, admeté la genealogía de Wifredo per 'ls mateixos.

A ell y á aquestos los diuhen molt en favor d' ella, la circumstancia de ser hereditarias las dignitats de compte y marqués, ja avans de las capitulars de Mersen y Quierzy (que vingueren sols á legalisar lo que Cárlos lo Calvo no podia evitar ja), y la circumstancia de trobar perpetuats en la familia de Wifredo lo Pilós, los noms de Borrell, Mir, Suniefred, poch freqüents en nostre país en aquell temps. Lo distingit anticuari En Prósper de Bofarull, en los *Condes vindicados* demostra, que Wifredo lo Pilós tingué fills anomenats Wifredo-Borrell, Rodulf, Mir, Suniefred, Ermesinda y Chixilone, (á més de Emma, Riquildis y Suniari), dos nets anomenats Borrell; dos, Mir; dos, Oliva; dos, Seniofred, y una neta anomenada Sesenanda; entre 'ls fills no hi falta més que lo nom de Sesenanda per trovar reproduits los noms dels donadors de las tant discutidas escripturas de la Grassa y de Cuxá. ¡Quant més aquells tres anticuaris del sigle anterior s' haurian afirmat en sa genealogía de Wifredo, si haguessen tingut á la vista los documents ab qu' En Prósper de Bofarull formá l' arbre genealogich de la decadencia de Wifredo publicat l' any 1833!

Per nostra part, habém buscat en lo text, en las notas y en los documents ó probas de l' *Historia general del Languedoc*, en lo text y en los documents de la *Marca hispanica* y en los documents del tomo segon de las *Capi-*

tularia d' En Baluzi, si en la Septimania y en Catalunya, en la segona meytad del sigle ix, trobariam alguns comptes Wifredo y Miró, diferents del Pilós y del rossellonés, als qui poguessen referirse los documents de la Grassa, Cuxá y Formiguera, dels qui tan habém parlat. Los documents son molt numerosos entre las tres grans obras ditas, n' hi há en ellas molts del Mitjorn de Fransa, sobre tot en l' obra dels Maurins.

Donchs, ni suposant, com aquestos, que Wifredo es lo mateix nom que Humfrido, Egfrido, Ayfredo, Aguífredo, Ananfredo y Guifredo, los documents y fets atribuhits per 'ls Maurins al compte Wifredo lo Pilós, no poden atribuirse á altre compte y lo mateix relativament al compte Mir. Podrian los fets atribuits á Wifredo lo Pilós atribuirse al compte Wifredo de Besalú, fundador de Ridaura, qu' era ja compte l' any 850, sols suposant, que lo Pilós morís molt vell, octogenari ó poch menos, puig morí envers l' any 898, y qui era compte l' any 850, bé tindria de vint y cinch á trent' anys. Los Maurins diuhen, que lo Wifredo fundador de Ridaura era lo marqués Humfrido; lo Pilós, l' any 864, quant Humfrido desaparegué de l' historia, no havia aparescut encara com compte de Barcelona.

L enlassament de noms, datas y fets es un gran argument en favor de que Wifredo lo Pilós y Miró del Roselló fossen germans, fossen dels donadors á la Grassa ab Sesenanda, Suniefrid y Rodulf, fossen los dos germans de l' acta de consagració de Formiguera, l' edificador de Arles y son germá, los fills de Suniefred y Ermesinda, los nets del compte Borrell d' Ausona, los nebots del marqués Humfrido destituit l' any 865. La circumstancia de no trobarse en los documents d' aquell temps en aquest país altres comptes Wifredo y Miró y la de trobarse (*V. Condes vindicados* t. 1) algunas donacions dels descendents de Wifredo lo Pilós al monastir de la Grassa, inclusa la de Ridaura, acaban de donar forsa á la genealogía d' En Vic y En Vaissete, no per admetrerla tota, puig ells mateixos

marcan lo que té de duptós y de solament verosímil; sino per admétrerla desde 'l compte Borrell d' Ausona cap al compte Borrell de Barcelona, net de Wifredo lo Pilós. Desde 'l compte Borrell enderrera, ja es més dubtós qu' aquest compte sigués fill ó nebot de Guillem I de Tolosa, d' Aquitania, lo Sant, que sigués germá ó cosí del duch de Gotia Bernard I, mort l' any 844 y de Gaucelm del Roselló. Dubtós es també, que fos oncle d' aquell Guillem de Tolosa alsat en Catalunya l' any 848 contra Carlos lo Calvo y d' aquell Bernard II que l' any 864 volgué matar al mateix rey. Duptós que dit compte Borrell fos pare ú oncle del compte Suniari d' Ampurias de mitj sigle ix, del compte Wifredo fundador de Ridaura, si no es lo mateix Wifredo lo Pilós y del marqués Humfrido.

En lloch de parlar del fundador de Ridaura com que sigués lo marqués Humfrido y pare ú oncle de Wifredo lo Pilós, ¿per qué no veurer si aquest era dit compte de Gerona, Besalú y probablement també d' Ausona al comensar la segona meytat del sigle ix? La manera com parla d' ell lo bisbe de Girona en la consagració d' aquella iglesia, anomenantlo «marqués, senyor, excel-lentíssim, reverendíssim y digne de tota veneració y reverencia,» com diguerem en l' article precedent, (*Historia general del Languedoc, t. i, Pr. Pujades T. 6.*) y lo títol de «venerable» que l' hi dona la sentència de Fonteta (*Marc. Hisp. Doc. Pujades, T. 6*), indican en dit compte de Gerona y Besalú, alguna cosa de més notable qu' en los demés de la primitiva Catalunya. Trobém després aquestos dos comptats á disposició de Wifredo lo Pilós, com los altres comptats; se ignota la descendencia del fundador de Ridaura, si no era Wifredo lo Pilós. Ab que aquest morís octogenari, l' any 898, podia l' any 850 ser compte de Besalú, als trent' anys, edat que no es molt temprana per tal càrrech. Trobém Ridaura en lo camí d' Olot á Ripoll, y anys després á Wifredo lo Pilós fundant monastirs en la vall ripollesa. Mes no reb en los documents d' aquestos los títols honorífichs qu' en la consagració de

Ridaura se donan al Wifredo fundador d' ella. Sembla que si Wifredo lo Pilós edificador de S. Joan de las Abadessas y de Sta. María de Ripoll, hagués estat lo Wifredo fundador de Ridaura, los títols honorífichs qu' en la consagració d' aquesta rebé lo fundador, haurian estat també, sino 'ls mateixos, semblats, en las consagracions dels dos monastirs de la vall ripollesa. Trobém lo monastir de Ridaura donat al de la Grassa per un fill de Wifredo lo Pilós, compte de Besalú com lo Wifredo fundador de dit monastir. Aquest fet dona lloch á una certa sospita sobre lo parentiu molt próxim ó l' identitat d' aquestos dos Wifredos.

No s' oposa á la identitat la circumstancia de que lo Wifredo fundador de Ridaura deuria haber tingut uns trent' anys, tot lo més, per poder ser Wifredo lo Pilós. Ja en temps del Imperi romá, ja en la Edat Mitjana, trobém á joves de vinticinch á trent' anys carregats de títols y dels cárrechs més honorífichs, no sols per herencia, com las coronas d' emperador y rey, y 'ls ducats, marquesats y comptats; sino per elecció ó nomenclament, com los mandos de provincias y exércits, las embaixadas, las mitras, la mateixa tiara y altres destinos semblants. Entre 'ls godos trobém reys elegits molt joves encara, y en nostre sigle XIX, prescindint de las monarquías y de las dignitats hereditarias, trobém per tot generals, ministres, gobernadors, embaixadors y fins bisbes, (cárrechs no hereditaris), que casi no arriban á l' edat de Cristo.

Ni 'l cárrech de compte governador de Gerona y Besalú, ni 'ls títols de venerable, reverendíssim y excel·lentíssim donats per un bisbe á un compte, suposan que aquest hagués de tenir cabells blanchs, en aquell sigle IX, cuant, al cap de mil anys, trobém cárrechs de tanta y major importancia, y títols tant y més retumbants, donats á jovens de trent' anys y á homes de quaranta ó ménos.

Que lo Wifredo I de Gerona y Besalú fundador de Ridaura, sia ó no lo Pilós, no sabém admetrer ab los

Maurins que sia lo marqués Humfrido destituit l' any 864, per la diferencia de nom. Encara que l' Humfredo de l' escriptura de la Grassa de l' any 870, es per nosaltres Wifredo (lo Pilós ó altre), trobém més diferencia entre 'ls noms d' Humfrido y Wifredo, qu' entre 'ls de Wifredo y Humfredo. En primer lloch, no's troba ol nom Wifrido per lo de Wifredo; en segon, la terminació en dits noms ens senyala més diferencia que las sílabas inicials. Per últim, no sabém si en l' original de l' escriptura de l' any 870, lo uifredus estava escrit de manera que al copiant li semblés dir umfredus y posés h al devant, ó li semblés dir hmfredus y afegís u.

Admetent que l' H en los idiomas germanichs, godo, franch, etc., val per G. y que la W val per Gu, tenim *Wifredus* que val per «Guifredus» y *Humfredus* que val per «Gumfredus.» Mes entre *Gumfredus* y *Guifredus* tenim la diferencia de la i y tenim qu' *Humfredus* y *Humfridus* se consideran com un mateix nom, cuant no trobem *Wifridus* ó *Guifridus* per *Wifredus* ó *Guifredus*. Altres argumens contra l' identitat dels noms d' Humfredo y Wifredo que molts auctors admeten y contra l' ideya de que lo Wifredo fundador de Ridaura fos lo marqués Humfredo alsat l' any 863 contra Carlos lo Calvo destituit l' any 864.

Que lo compte Wifredo fundador de Ridaura era compte de Besalú y d'Ausona, ho demostra l' acta de consagració de dita iglesia, anys 850 ó 58, cuant li dona tants títols honorífics, diu que l' iglesia era sua y está en lo comptat de Besalú y Ausona.

(... *ecclesiam quæ est in comitatu Bisuldunense vel Ausonense in villa Riodazari... Domno itaque Wifredo comite atque marchione jubente atque precante ut ecclesiæ suæ quæ constructa esse dignoscitur in valle Riodazari... H. g. d. Lang. I. Pr.*) Any 858.

Que l' expressat compte ho era també de Gérona, consta per lo judici de Fonteta, prop de la Bisbal, l' any 850; població del comptat de Gerona; regoneixentlo per comp-

te lo tribunal de vescomptes, vassos del mateix compte y jutges reunit en Fonteta als 13 de Janer de dit any, senyal de que ho era de Gerona. Aquest document publicá Baluzi (*Marc. hispan. Append.*) Lo mes frequent es nomenarlo los autors, compte de Besalú; mes hi ha motiu de tan valer per titularlo de Gerona.

Sobre l' identitat d' aquest compte Wifredo de Gerona, Besalú y Ausona y Wifredo lo Pilós, es útil tenir present, que 'l compte Augari de l' any 860 (*Marc. hisp. App.*) y lo compte Deila dels anys 880 y 81 (*Villanueva. Viaj. liter. ts. 13 y 14 Ds.*) no es indubitable que ho siguessen de Besalú y Gerona despres de dit Wifredo dels anys 850 y 58. De manera qu' es mol probable, qu' entre lo Wifredo del judici de Fonteta y fundador de Ridaura y Wifredo lo Pilós, no consta exactament compte algun en Besalú y Gerona. Aixó pot corroborar l' ideya de que estos dos Wifredos eran un mateix compte.

Avans de passar al examen y discussió de la fetxa ó data de l' aparició de Wifredo lo Pilós en l' historia será útil resumir y classificar per ordre de certesa las afirmacions relatives á sa geneologia, per recordar lo qu' habem exposat sobre 'l particular en l' article precedent y en aquest.

Que Wifredo lo Pilós tenia dos ó mes germans, que un d' ells s' anomenaba Seniofred, que aquest l' any 887 y fins lo 875 era clergue, que lo mateix Wifredo era gendre d' un Seniofred y nebot d' una Eilone; está fora de dubte per 'ls documents de fundació y dotació de Sant Joan de las Abadessas (875-87) y Sta. María de Ripoll (888) y per las actas del concili de Barcelona (906.)

Qu' un germá de Wifredo lo Pilós edificá lo monastir d' Arles, es evident per la carta del papa Joan XIII al compte Oliva Cabreta net de dit Wifredo (988.)

Que aquest germá de Wifredo lo Pilós sigués lo compte Miró del Rosselló que vivia de son temps, ja no es cosa tan fora de dubte, ni tan clara. Mes es molt probable, atenent en primer lloch, á que Arles es en lo Roselló, d' ahont

Miró era compte, en segon lloch, á que segons la consagració de Formiguera, uns comptes Wifredo y Miró eran germans (873.) y en tercer lloch, á que en aquells anys no s troban documents d' altre compte Miró que lo del Rosselló.

Que Wifredo lo Pilós sigués fill d' un compte Seniofred, es molt probable. Es segur, si era germá de Miró del Rosselló, si estos dos Wifredo y Miró son los dos germans de aquestos noms que diu la consagració de Formiguera y si lo Miró d' aquesta es lo compte del Rosselló; es segur, di hem, si tot aixó es cert, puig lo compte Miró del Rosselló, segons la sentencia de Vernet (874) ³ era fill d' un compte Seniofred y si Wifredo lo Pilós era germá seu, no cal dir lo nom de son pare.

Que Wifredo lo Pilós tingues per mare una Ermisinda, germans anomenats Sesenanda, Ermesenda, Rodulph y Quixilio ó una cunyada d' aquest nom, res ho nega ben positivament; las donacions de la Grassa y de Cuxá fan suposarho ab fonament al menys (878 ó 888 y 898.)

Que Wifredo fos germá ó pare de las comptesas y 'ls comptes otorgants de l' escripturo de Cuxá (898), res ho contradiu resoltament.

Que Wifredo lo Pilós era l' otorgant, ab altres, de l' escriptura de la Grassa (878 ó 888), res ho nega irrebatement.

Que Wifredo lo Pilós sia l' Humfredo y lo Wifredo compte qu' avans de l' any 870 habia co-cambiat l' isla de Lec ab lo bisbe de Narbona Fredold y l' habia donada á la Grassa, res ho nega irrebatement, ans be ho afirma l' identitat de dit Wifredro compte ab lo que consentí la donació de drets fiscals del comptat de Gerona á la Grassa, feta per 'l rey Odó.

Que Wifredo lo Pilós sia lo compte Wifredo que consentí dita donació de drets fiscals es evident, puig en temps d' Odó (888-898) cap altre compte de nom Wifredo tenia l' autoritat per fer semblat concessió en lo comptat de Gerona.

Que la tia Eylone de Wifredo lo Pilós fos la Aylone filla del compte Asinari de la sentència d' All (863), res ho prova ni ho nega obertament, puig lo Witisclo nebot de l' Aylone pot ser Wifredo lo Pilós, pot ser un son germá, pot ser un cosí germá seu.

Que Wifredo lo Pilós fos fill de Seniofred y net del compte Borrell d' Ausona de l' any 798, sols es verosímil; mes son certs lo comptat Ausonés de Borrell, per l' Anonim Astronomo; per la donació imperial de Frontcuberta (829), qu' un compte Bosrell y un Seniofred fidel del emperador Lluís I, eran pare y fill.

Que Wifredo lo Pilós sigués fill del compte Seniofred d' Urgell de l' any 819 ó del marqués Seniofred del any 844, res ho prova ni ho nega obertament; n'hi ha verosímilituts ben fundadas en las grans probabilitats de qu' era fill d' un Seniofred.

Que Wifredo lo Pilós sigués fill del Wifredo de Geronat y Besalú dels anys 850 y 58 ó fos aquest mateix compte, res ho prova ni ho nega rodonament.

Sobre la genealogía de Wifredo lo Pilós tenim, donchs, los documents que segueixen per l' ordre de certitud que 'ns donam sobre l' assumpto.

Las dotacions y consagracions de S. Joan de las Abadessas (875-87) y de Ripoll (888), lo concili de Barcelona (906), la carta del papa Joan XIII per Arles (988), la consagració de Formiguera (873), la sentència de Vernet en favor de Llorens (874), las escripturas de la Grassa (870, 878 ó 88, 899 y 908) y de Cuxa (898), la donació de Fontcuberta (829) y la «Vida de Lluís lo Piadós» per l' Anonim Astrónomo en las paraulas relatives al comptat d' Ausona l' any 797 ó 798.

Al arribar aquí podem sostenir tot quant diguerem al comensar l' article precedent, puig no es indubitablement certa tota la genealogía de Wifredo per'ls Maurins; mes ¡es tant verosímil...! ¿Quíns documens s'hi oposan? Fora de la confusió del marqués Humfrido ab lo Wifredo de Besalú ufndador de Ridaura ¿quíns altres punts improbables pre-

senta? Perqu' es d' advertir, qu' ells no donan decididament per fills ó per nebots d' un subjecte, als subjectes respecte dels quals no consta ben clarament quin d' aquests graus de parentiu tenian y aixis no asseguran sino lo molt probable y verosímil.

Las escripturas de la Grassa dels anys 870, 899 y 908, per lo relatiu al compte Wifredo cambiador de Lec ab Fredold, poden considerarse com anteriors al any 870, l' acta de consagració de Formiguera es anterior al 875; mes no es tan clar que 'l compte Wifredo d' aquests documens sia lo Pilós, com ho es en las actas de San Joan de las Abadessas. Aixis podem sostenir, que 'ls primers documens indubitables de Wifredo lo Pilós son dels anys 875 y 87.

J. NARCÍS ROCA.

NOTAS

(1) Lo castell d' Arria ó de Ria era ó es encara en la vall de Conflent prop del riu la Tet ó Lalet. Las Valls de Conflent comprenen, diu En Pujades, desde 'l coll de Terranera que las separa del Roselló al coll de la Pertxa que las separa de la Cerdanya, estenenentse per espay de vuit lleguas per 'l llarch y altras tantas d' amplada entre Catalunya y Fransa, tot entr' altas montanyas. Y's veu lo petitet y pobre castell en un lloch un poch alterós qu' hi ha en una planura xica que besan las aguas de la Tet, tocant al cami ral que va baixant del comptat de Cerdanya al del Rosselló, en la falda d' una ala de montanya. Desd' allí 's domina lo pás del Rosselló á Catalunya, se veu gran part de las planuras rossellonesas y un tant mes amunt, s' oviran las costas d' aqueix comptat. Segons lo descriu En Pujades, habia sigut reedificat posteriorment al sigle IX y un abad de Cuxá l habia fet reparar y habitable.

(2) La gran *Histoire generale du Languedoc*, impresa á Paris l' any 1730 y següents, es deguda á l' iniciativa de M. de Beichère arquebisbe de Narbona, que l' any 1709 proposá als Estats generals ó Corts d' aquella regió ó provincia natural de Fransa, la redacció d' una tal obra per compte de,

mateix Congrés languedociá. Autorisat per aquèst dit arquebisbe, per realisar tant bona ideya, l' Ordre de monjos de San Maur, invitada per 'l Prejat, s' encarregá de la redacció. Dos d' ells, En Gabriel Marcland y en Pere Auzières, reculliren per las bibliotecas molts datos y redactaren diferents memorias; després altres dos, En Claudi de Vic y En Joseph Vaissete, ab la protecció del següent arquebisbe M. de Beauvau y dels Estats del Languedoc, anaren per 'ls arxius, qu' era lo mes important y ab tots los datos y memorias redactaren la obra que mereix tant com las d' En Marca y En Baluzi l' estudi dels escriptors sobr' historia catalana. L' edició es molt bona, excel·lent per aquell any, digne de la gran ciutat literaria dels Parissis. Los documents com probas de las asercions dels historiadors son numerosos y també las citas de molts altres publicats per Baluzi y Mabillon; las citas dels Anals franchs son també continuas; tot lo que fa molt respectables las opinions dels autors, de manera, que al menys en lo referent als sigles VIII y IX, sembla qu' hom llegeix los documents, anals y crónicas d' aquell temps y dels mes immediats traduïts al francés y concordats per orde cronologic.

L' historia d' Aragó y la de Navarra, per lo que diu als sigles VIII, IX y X, te molts datos en la gran obra d' En Vich y En Vaissete. Ab ella y ab lo discurs d' En Traggia sobre l' orígen y la successió del regne pirenaich (Tomo IV de las Memorias de l' Academia de l' Historia de Madrid), se pot traurer molt en clar del comensament d' aquells gloriosos Estats dels Pirineus.

Naturalment, en certs punts, las preocupacions políticas y religiosas d' uns monjos del sigle XVIII, los feren judicar inexactament certs alsaments contra los reys de Fransa y certas heretgias; mes los fets y las fetxas son abundants y exactas, y la discussió histórica, sempre superior.

No 's troba molt sovint aquesta gran obra en nostra ciutat; l' habém llegida en la Biblioteca provincial ó de Sant Joan, tan rica en obras dels sigles XVII y XVIII y en l' escullida Biblioteca auxiliar del Arxiu de la Corona d' Aragó.

(3) En aquesta sentència apareix lo compte Mir, com tants y tants altres senyors d' aquells sigles, ab un dels signes de l' injusta organització social d' ells, la cual ab los desdixats pagesos de remensa, continuá á Catalunya fins al comensar lo Renaixement. En son propi tribunal comptal, pretenia Miró, per medi de son apoderat Sesenand, qu' un tal Llorens fos declarat esclau del fisch ó de l' Hisenda del Princep ó del Estat, per 'ls jutges Langobard, Bera, Odospald, Dodo, Estebe, Fulgenci y Guintioch, devant de Kandiá, presbere, Rantefredo, Cesari, Gultredo, Mauregat, Sentredo, Ennecon, Sisegut, Daniel, Lupon, Enalari sayò, lictor ó agutzil. Lo compte Mir, per boca de son apoderat Sesenand, deya: que Llorens debia ser esclau fiscal (*servus fiscalis*) per haber nascut de pares que ja ells, ja los avis, ja los germans, habian servit al compte Seniofredo pare del mateix Miró, per part del fisch, per precepte del rey Carlos (lo Calvo) á favor de Seniofredo. Llorens, inquietat ó perseguit (*inquietatus*) per ell mateix y per sos passats, respongué: que ni per ell, ni per sos pares, ni per sos besavis, ni besavias paterns y materns debia ser esclau del fisch, puig segons las lleys dels Godos, per trenta y cincant' anys habian estat sens consentiment ni jou de l' esclavitut (*absque blandimento vel jugo servitutis*), en

la casa en qu' habian nascut en la vila de Cabanellas, sens inquietarlos compte ni jutge algun. «Preguntat per 'ls jutges, l' apoderat del compte Miró digué: que no tenia testimonis, escripturas, ni sentencias per probar que dit Llorens, sos germans ó sos pares deguessen ser esclaus del fisch en aquells anys ligitims ó legals y que no tenia mes proba qu' haber trobat en l' inventari (*breve*) del mateix compte, que son pare li deixá (*dimissit*) una dona nomenada Ludinia, que sigué dels parents d' aquesta parentela qu' ell perseguia.» Lo perseguit Llorens respongué, ignorar com dita Ludinia, germana de sa abia, constaba en l' expressat inventari si no fou esclava fiscal. Que sabia de cert ell, que no sigué tal esclava, que si la condició d' esclavitud no passá á sos fills, no perteneixia tal condició als parents per 'ls quals estava unida ab lo mateix Llorens.» Los jutges miraren la lley dels Visogots, (qu' era quina regia en la Septimania y tota la Gotia) y en lo llibre V, títol VII, capítol VIII, trobaren, que si algun volgués posar en esclavitud á un home lliure (*ingenuum*), debia demostrar per quina via (*doceat quo ordine*) li previngué dit esclau, y que si algun esclau volgués ser declarat lliure, debia demostrar ab proba molt ferma (*firmam ostendat probationem*) sa condició de lliure. A indicació dels mateixos jutges, Llorens presentá quatre testimonis sens crim (*absque ullo crimine*), Guitesindo, Ataulfo, Beles y Biatari, que juraren, que ni ell ni sos pares debian servitut al fisch.» A petició dels jutges, l' apoderat del compte Miró manifestá, que no podia presentar testimonis millors, ni escripturas, ni sentencias, que desfessen l' afirmació dels de Llorens ó 'ls inutilisessen per algun crim. Per lo qual, ni en los tres judicis de lley ni en temps algun podia disfamarlos ni reduir á l' esclavitud á Llorens, ni als seus.» Aixís ho reconegué y 's declará ab culpa y sens dret (*exvacuo*) en l' iglesia de S. Sadurní de Vernet, quedant lo perseguit lliure de la pretensió d' esclavitud, als 25 de Mars de l' any 34 del rey Carlos, corresponent al 873 ó 74.

Aquesta notabilíssima sentència, á la que no habem trobat semblant entre tants documents dels sigles IX y X com publicaren En Baluzi y 'ls Maurins, pot veurers resumida en la pàgina 163 del tomo V, de la *Crónica* d' En Pujades y extensament en la *Marca hispánica*, app. ó docum. 34. trata d' un cartulari del monastir de Cuxá. Mereixen conservar-se los noms dels jutges que sentenciaren contra d' un compte y en favor, no d' un bisbe ni d' un abad; sino d' un home perseguit com esclau del fisch.

En aquell temps estava en tot son ple l' esclavitud de l' Edat mitjana com la dels negres á América fins al nostre temps. Trobarém en altr' article al compte Wifredo lo Pilós, donant esclaus y esclavas al monastir de la vall ripollesa, en altre diferent article, al rey Alfons II d' Asturias donant-ne á la catedral d' Oviedo y en lo tomo VI de la «Crónica» d' En Pujades hi ha un document de l' abat Elperich d' Arles, demanant al rey Carlos lo Calvo que remediés la miseria y destrucció del monastir ab esclaus ó ab drets fiscals (*sive servis, sive fiscalibus*). Aquestos comptes, aquest rey y aquest abad no eran excepcions en Catalunya, en Espanya, en Fransa, ni en Europa; sino que la servitut, forma de l' esclavitud, era general en tota Europa y mirada com una cosa molt natural per tothom, la qual durá encara algunas centurias; en Catalunya fins al sigle XVI. Lo fisch, los nobles, las catedrals, las abadias, y fins algunas municipalitats tenian esclaus. Y per cert que no pot invocarse en favor de l' esclavitud y de la servitut,

aquell *argument* dels negrers, de que las condicions de rassa son tals ó cuals, perque aquells esclaus no éran pas negres; eran enropeos y de las mateixas rasses que sos amos; céltica, romana, gala, goda, franca, etc. Los esclaus de rassa mahometana ó hebrea, respecte dels quals los esclavistas posarian un *argument* com los dels negrers, corroborat per 'l fanatisme religiós, no eran los únichs. Los mes dels esclaus eran cristians y de las mateixas rasses que sos duenyos.

Cuant los mahometans y juheus esclavisats se convertian al cristianisme, seguian esclaus. Ni á ells, ni als qu' eran esclaus de naixensa, es dir, fills d'esclaus, los lliuraba de l'esclavitut lo cristianisme y en ocasions, n' lo caràcter sacerdotal lliuraba de l'esclavitut al esclau qu' arribaba á sacerdot regular ó secular. Respecte á l'esclavitut, com respecte de moltes altres institucions, l'organització de la societat en Catalunya, en la Septimania y en lo regne d' Asturias era en aquells sigles IX y X la mateixa qu' en temps dels Goths ó Visogoths; en Catalunya y en la Septimania l'influencia de las lleys godas durá molt mes qu' en los altres Estats d' Espanya. Los noms de Gocia ó Gotia y Gothlandia (terra ó país de Goths) que reberen la Septimania y la primitiva ó vella Catalunya, es un resultat d'aquesta influència goda y tal era aquesta, que en nostre país, en temps dels comptes aixís governadors, com feudataris, com soberans, l'esclau estava en la mateixa situació que la del esclau en temps dels godos, derivada de la situació del esclau dels romans y continuada en los pagesos de remensa y 'ls mals usos, fins á ultims del sigle XV, ab innominia, oprobi y vergonya de la nació catalana», com deya 'ls anys 1402 y 3 la reyna María de Luna.

LA FESTA DE SANT PERE
EN LO
CASTELL DE BELLOCH

L mateix davant del poble de Cardedeu, situat en la pintoresca comarca del Vallés, y per la part de solixent, s'alsan una sèrie de puigs que tancan per aquell costat la petita plana ahont la vila está sentada, y al cim d'un d'ells y ocupant lo punt més prominent s'hi veu un edifici que ab son singular aspecte participa dels caràcters de fortalesa y de masía: lo castell de Belloch.

La devastadora má del temps, las guerras dels dos darrers segles, han convertit en ruinas tot lo que formava propiament la fortificació del antich casal, restantne d'ella solsament alguns trossos de muralla, la torre del homenatge, é inclosa dintre de la actual casa de camp, quals parets mestras son, sens dubte, las meteixas del interior del castell, la antigua capella baix la advocació dels Apóstols Sant Pere y Sant Pau.

Avuy aquest monument de la vella Catalunya, aqueixa

página de pedra de nostra antiga historia, ha trovat per sort en l' actual possessor, lo M. I. Sr. D. Joaquim de Mercader Belloch, comte de Belloch, un amant entussiasta de las cosas de la terra, un inteligent investigador de las antigüetats clássica y cristiana, y un generós protector de las manifestacions artísticas; avuy aqueixas preuhadas despullas se veuhen cuidadas carinyosament per una má destre que no 's contenta ab defensarlas en sa lluyta ab lo temps corsecador, sino que, portant fins al més alt grau son *catalanisme*, desitja rodejarlas d' aquellas festas y ceremonias que, al través del oblit dels segles, recordan encara aquella etat en que la vella fábrica s' enlayrava soberga extenent sa mirada per la *bella* encontrada, per lo *lloch* delitós que desde allí s' ovira.

Traduhits se veuhen aquestos sentiments en fets eloqüentíssims, la diada de Sant Pere, diada en que cad' any se celebra en lo castell de Belloch la festa major, l' aplech tradicional á que hi concorra una gran munió de gent de la vila de Cardedeu y de altres vehinas, y de las grandiosas masias que s' amagan ó 's recolsan en los fresquívols replechs d' aquellas montanyas.

Enguany, com los anteriors, fou, donchs, solemne festa en aquella antiga morada senyorial, y 'ls que firman aquestas ratllas tingueren l' inmens plaher de assistirhi; y, sens exagerar, diuhen inmens, ja qu' en ella gosaren acopladas en bellíssim concert, del atractiu d' una agradabilíssima companyía, de las dolsas emocions d' una senzilla á la vegada que solemnial festa religiosa, de las ñmpresions de quadros verament populars, de las inolvidables sensacions, en fí, 'que s' ofereixen al presentarse en armonía lo sentiment patriótic, la fé religiosa y l' amor al art, en sa síntesis més complerta: en la naturalesa obra de Deu.

Eran las nou del matí, quan després d' haver deixat lo tren y d' haver travessats los boscos que s' extenen en las faldas de las estribacions ahont lo castell está sentat, al sortir d' ells y al costejar la cima divisárem ja un magnífich panorama.

A nostre enfront comensava un ayguavés en forma de anfiteatre, donant origen á una vall estreta y coberta de verdor que s' extenia cap á solixent fins á veurers tancada per una cadena de llunyanas montanyas: á má dreta y sobre la carena, se ovirava l' enmarletada torre de homenatge del antich castell, (avuy capella dedicada al apóstol Sant Pau), en qual cim volejava un penó de drap vermell ab las tres petxinas d' or de la casa de Belloch, que relluhian als raigs del sol d' estiu, apareixent, per darrera de la torre, la blanca fatxada de la masía; á má esquerra formavan las montanyas successivas ondulacions també cobertas de pinedas, y detras nostre quedava la planicie y horta de Cardedeu en qual horizont s' hi destacava magestuós lo vell Monseny.

A la vista d' aquella roja senyera que, fixada en los marlets de la torre, simbolisava l' antigua etat, nos vingueren á la memoria las altas gestas dels ilustres progenitors de la casa de Belloch, qu' animats per son entusiasme patri y amor á la fé, per los entorns del segle XII¹ bastiren lo monument que delitosament contemplavam, aixecat, no tant sols pera glorificar al més gran dels apóstols, sí que també pera esquivar desd' aquella serra l' estol dominador de la moresca gent: ja eran las d' En Guibert Guitard de Belloch, que fundá ó millor renová lo monastir de Sant Pau del Camp d' esta ciutat (1117);² ja las d' En Pere de Belloch que concorregué á la conquesta d' Almería (1146); ja las d' En Bernat de Belloch, que

(1) La Santedat d' Alexandre III, ab búpilla espedida á Roma l' any 1165 de la Encarnació y en l' indicció XIII, any VI de son pontificat (pergam. núm. 714 del Archiu de la familia de Belloch) confirmá los privilegis concedits per son antecessor lo Papa Pascual II (1099-1118), á la iglesia de San Pere de Belloch.—Vegis pera mes detalladas y curiosas noticias lo preciós opúscul, degut á la ploma del ilustre Comte y que publicá l' any passat ab lo titol: «*Historia de las Capillas de los Santos Pedro y Pablo que hoy existen en el Castillo de Belloch, situado en el Vallés.*».

(2) Basat en aquest fet escrigué en vers castellá una piadosa llegenda histórica lo distinguit literat D. Tomás de Aquino Gallissá: «*La fundacion de la iglesia de San Pablo del Campo.*—Barcelona: 1876.»

estigué en lo siti y presa de Tortosa (1149); ja, en fí, las de molts altres que acudian á nostra imaginació ab l' agulló dels recorts, com ombres venerandas devalladas del cel pera benehir la plascévola festa de sa noble familia, branca vigorosa del vell arbre de la rassa catalana.

Arribats al castell fórem tots los invitats, entre 'ls quals s' hi contavan periodistas, escriptors, poetas y artistas molt coneguts en los cercles de la Capital, objecte d' atencians tant finas y expresivas, ja per part del Sr. Comte com de la bellíssima Sra. Comtesa, demás familia y allegats de la casa, que, en veritat, nos semblava havernos trasladat, al menys en esperit, á aquells temps en que la obsequiosa hospitalitat era lo primer dels debers de la cavallería.

Com es degut, tractantse de celebrar la diada del gloriós patró del lloch, comensá la festa per un ofici solemne en la capella que, inclosa dintre l' actual casa de camp, es lo resto més preuhat y que més fidelment recorda l' antich edifici. Unas feixugas y llisas parets, interrompudas per un sol finestral á má dreta, que recordan la severitat del estil románich, unintse en volta de canó; al fons l' altar major ab un retaule de dibuix barroch modern y dos laterals, també petits, contenint tots varias pinturas al óli; y damunt de la porta, que s' obra dintre l' entrada de la masía, un chor que compren quasi la meytat de la nau, constituheixen aquell petit monument religiós, atractívol per sa meteixa senzillesa. Lo que més carácter li dona, son dos archs gótichs figurats á un y á altre costat del presbiteri, davall dels quals sobre dos pedestals, sostingut l' un per dos lleons y l' altres per petites y robustas columnetas románicas, descansan dos sepulcres de pedra, ahont se guardan las cendras de alguns antepasats de la familia Belloch; ³ sarcófagos preciosos que havian existit fins á

(3) Lo sepulcre de ma dreta del presbiteri es lo de Guillem de Belloch qui feu trasladarhi los restos dels fundadors del Monastir de Sant Pau, lo vescomte Gaubert Guitard y Rotlanda sa muller. La lápida diu aixís:

la exclaustació de las órdenes monásticas en lo claustre del antich cenobi de Sant Pau del Camp de Barcelona. També en lo centre del trespòl, véushi una grossa y treballada llosa qu' enclou lo modern panteon dels Bellochs y Mercaders.

Figureuvos ara aquesta capella plena de gent, ocupant, com correspon, los llochs principals los individus de la familia del Sr. Comte; l' altar principal ahont s' hi veneran las reliquias de Sant Pere y Sant Pau, plé de llums; l' oficiant revestit de richs ornaments; los dos sepulcres del altar major coberts ab damassos carmesins, ostentant en or heráldichs emblemas, y coronats de llorer; lo trespòl encatifat d' herbas silvestres que llansan agradable flayre, agermanantse ab la suau del encens; y los ressonants acorts d' una numerosa cobla que acompanya la veu dels cantors; y tot aqueix conjunt os produhirá un efecte entre tendre é imponent, qu' es lo que esperimentárem durant aquella solemne cerimonia, la qual terminá entonant tots los assistents, los goigs catalans dels patrons de la familia, que 's repartiren en fullas estampadas en apropiada tipografía.

Després del ofici tingué lloch altre cerimonia que causá en tots los presents la més viva impresió. La gran entrada de la masía, qu' estava enramada aixís com las finestras de la fatxada empaliadas ab telas de diferents colors y senyals heráldichs de la familia, véya's plena d' una munió de gent pobre d' aquells entorns, allí vinguda pera rebre l' almoyna qu' en semblant diada se fa en lo castell.

«VI idus Madii, anno Domini 1307 obiit Guillelmus de Pulchroloco qui anniversarium hic instituit; et est cum suis parentibus hic sepultus. Et fuerunt hic translata corpora Spectabilium Guiberti Guitardi et uxoris ejus Rotlandis qui hoc Cœnobium fundaverunt et Romanæ Ecclesiæ tradiderunt III Kalendas Madii anno 1117.» Lo de ma esquerra pertany á Bertran de Belloch y á sa familia segons resa l' inscripció següent: *«Hic jacet nobilis Bertrandus de Belloloco, cum genere suo qui multa bona, huic monasterio contulerunt et obiit VII idus Aprilis, anno Domini 1279.»*—Vide la sobredita *«Historia de las Capillas, etc.»*

Prest sortí de la capella lo sacerdot ab estola y roquet y l' escolá ab lo salpasser y missal. Se posá aquell davant de la porta y ab lo ceremonial de rúbrica, feu la benedicció dels pans qu' en grans sachs allí hi havia.

Pintoresch y agradós á tot extrem fou aquest acte. Lo grupo de curiosos format en la part exterior de la porta sota de la vela qu' en ella s' havia colocat; lo del capellá y escolá, constituint lo centre, que mantenian aclarit dos guarda boschs ab sos típichs trajos y tres guardias civils ab son animat uniforme; la gent de dins de l' entrada empenyentse pera ésser los primers y passant després d' un en un lo dintell de la porta, en la qual rebia quiscú de mans del Sr. Comte lo pá, aliment del cos, y una paraula de carinyós afecte, aliment de l' ánima: tot aixó il·luminat per la intensa claror del sol d' un mitjorn d' estiu, esmortuida por lo color blavench de la vela, era verament tant digne d' un pintor com d' un moralista.

A aqueix acte de caritat seguí l' expansió natural en tota festa popular. Se formá davant de la porta y á l' ombra de la vela qu' ensostrava l' espay, un quadro, quals costats, sentadas en banchs, ocuparen las senyoras y senyoretas qu' allí s' havian reunit, y las noyas d' aquells voltants endiumenjadas algunas d' ellas ab la clásica mantellina blanca, aixís com lo jovent ja senyor ja pagesívol, y la cobla de Cardedeu, que, rompent la rítmica música del *ball plá*, é iniciat aquest per una ben planada parella del país, aná invitant á la dansa á gran nombre dels presents, comensant per los Srs. Comtes.

No era prou la calor pera mimvar l' entussiasme dels balladors, qu' en afectuosa confusió de classes y categorias, anaren descapdellant las diferentas parts d' aquella típica dansa catalana, com totes, tant alegre á la vegada qu' honesta y delicada.

Acabat lo ball, s' espargiren los del aplech per los entorns, á fi de dinar alegrement sota l' ombra dels corpulents arbres que, formant un meravellós palau de verdor, s' extenen apropet d' una fresca font mineral, situada en

la vall vehina. Los de la casa y convidats ho feren en lo gran menjador del castell. No podian, á las postres, mancarhi los brindis y aquestos foren eloqüents y dignes de la importancia de la festa.

Allí 's brindá per las nobles personas que de tant galant manera obsequiavan; allí se exalsá á Catalunya, á las tradicions de la terra y á la fé y la virtut qu' animavan consemblants festas; allí 's recordaren las gestas memorables dels Bellochs, y 's feu memoria de personas ausents y difuntas qu' havian honrat en semblant diada á aquella taula; se brindá per lo sexo bell, que hi era tant ben representat; y en fi la jovialitat y la finura s' aplegaren para esbargir frases galanas qu' espurnejavan en aquella atmófera de franca alegria.

A cosa de las cinch de la tarde, quan lo sol, ja cap á la posta, daurava ab sos decandits raigs aquellas montanyas, sortí de la capella del castell la professó, digne complement de la cerimonia religiosa del dia.

Obrian lo pas dos guarda boschs ab sas escopetas y grans sabres penjats de l' espatlla, seguia la creu y 'ls dos acólits, y despres l' acompanyament ab atxa y l' enflocat ventall de palma, precedint l' estandart portat per lo senyor Comte y quals cordons sostenian dos individuos de la familia. Venia immediatament la copla y despres lo tabernacle ornat ab garlandas de flors, ahont s' hi portavan en veneració las reliquias de Sant Pere y Sant Pau; donantli guardia los tres civils y acompanyantlo set capellans de las vehinas parroquias, presidits per lo celebrant, los quals entonavan religiosos cántichs.

No es pera descrit l' espectacle que oferia aquella professó baixant per la costa de darrera lo castell y donant la volta per fora tot l' antich clos. Lo fresch ventitjol de la tarde barrejava ab encisanta confusió las graves notas del cant religiós, ab las vibrantas armonías dels instruments, ab l' espetech dels tirs que en senyal de joya s' aviavan desde dalt de la torre del homenatge y ab lo repich de la campana del castell que voltejava sens repós.

La professó pujant y baixant las ondulacions del camí, y aturantse sovint, presentava uns punts de vista d' un efecte sorprenent, y 'l sentiment religiós y 'l sentiment artistich s' unian en misteriós llas produhint en lo cor una emoció tendra y en la memoria un recort etern.

De retorn á la capella la professó, s' hi feren los resos de costum y s' hi cantaren ab acompanyament d' orquesta los goigs dels Sants Patrons del lloch.

Ab prou racansa tinguerem llavors de deixar lo castell, puix la inflexible marxa de la locomotora nos cridava á l' estació de Cardedeu, quan l' animació creixia mes que may y s' havia aplegat allí una gran multitud que, despres de veure la professó, anava á reproduir l' alegria de la dansa en las frescas horas de la vesprada.

Al retornar per lo camí que al matí haviam fet y al desapareixer de nostres ulls l' onejant penó que encara dalt de la torre del homenatge ostentava l' or de sas petxinas ferit per lo sol ponent, vinguéren altra volta á nostre imaginació los histórichs recorts que 'ns havia ja inspirat, mes barrejats ara ab una dolsa y afalagadora esperansa: la de que mentres Catalunya tingués una noblesa que tant bé sabia cumplir los alts debers de sa posició social, servant las creencias de sos avis, la gloria de sa patria y l' amor á sos germans, y un poble que tant sencer guardava lo respecte á sos superiors y l' amor á sas costums, no podia morir son esperit, en tots temps gran, ni cambiar la encisanta fesomia que son gloriós passat li ha imprés.

Barcelona 30 de Juny de 1877.

A. AULÉSTIA Y PIJOAN.

A. BALAGUER Y MERINO.

JAUME SERRA

En lo recó ignorat d' un cementiri, modest en la mort com ho siguié en vida, sens la sombra d' una corona, lo primer de nostres ornamentistas en lo present segle, lo més correcte y genial de nostres dibuixants descansa ja en sa freda tomba. Al voltant d' aquesta no hi busquéu las petjadas d' una generació, no hi trovaréu arreballats los boixos en las voreras dels camins, ni torsadas las baranas dels panteons per las onadas del poble. Y allí hi descansa un geni y éll sol es prou per honrar nostra generació quan los segles veniders trovin las despullas de nostres monuments, de nostres mobles y de nostras joyas. Més que ferhi, en nostra época y en nostre país, en mitj de las passions que fa bullir l' ardent sol del Mitjdia, solament parlant á estas passious es possible ferse sentir; solament enfilantse en las espatllas dels altres y pregonant ab alta crida la excelencia propia, es possible ferse veure.

Lo talent fí y distingit d' En Jaume Serra y son carácter modest eran més propis per ensenyar als inteligents que per atraurers á la multitud, no es estrany, donchs, que al arribar á sa última estança l' acompanyésen apenas algunas dotzenas de amichs...

Sentim no poder fer una biografia de esta gloria catalana; no obstant, prou ben escrita está en las industrias artísticas de nostra terra. En lo renaixement d' aquellas era lo primer obrer. Sempre que en mitj de las hermas ornamentacions de nostres edificis vejáu una hermosa flor ó una rica toya d' ellas destacantse entre l' ordinaria brossa, recordáu á Jaume Serra, ben segurs que la abundosa font de sa inspiració li ha donat la sava per sa propia má ó per la dels deixebles d' ell ó de sas obras. Quan admiréu en nostras joyas la puresa del dibuix grech ab la franquesa bizantina y la imaginació de las darrerías de l' etat mitjana, vostra admiració será sens dupte un tribut al artista que acabém de perdre.

Y en tot quan trovéu art, desde 'l petit sagell al edifici, desde la modesta vinyeta del llibre fins á lo rich saló del monument públich, podeu buscarhi lo trassat decidit y y just de sa má de mestre.

Desgraciadament la major part de sas obras millors no figuran ab son propi nom. Entussiasta per l' art son geni enter estava sempre al servey del que no tenia prou forsas per sortir vencedor en la difícil lluyta. La generació present no ha sabut fer justicia á son talent, mes ella y las venideras no deixarán de ferla á sas obras.

En Jaume Serra ha mort jove, contava apenas quaranta anys, era catedrátich y académich. La llevor conreada per ell ab gran trevall fructificará en la má de sos molts deixebles y de tots los que se han format en la escola de sas composicions.

D..

TRADUCCIONS
DE
LLORENS DE STECCHETTI

Sr. Director de LA RENAIXENSA.

Amich Guimerá: Una curta estada á Italia m' ha fet coneixer un poeta ,que dades mes aficions ó gustos literaris, m' ha agradat moltíssim. Es Llorens Stecchetti, ¹ més conegut encara per *Mercurio*. He provat de traduhir alguna de ses composicions y te les envio per si les vols publicar á LA RENAIXENSA; fesme, emperó, 'l favor de posarhi aquesta lletra per devantera en la que desíg hi conste que no he pogut traduhir la delicadesa de expressió y versificació que les avalora, per lo que remeto, als qui llegescan ó entenguen l' italiá, al original. *

Disposa de ton amich

I. REVENTÓS.

LA DESPOSADA REAL.

A cotxada en lo lucso y hermosura
A filla de reys, mimada criatura,
devant meu vas passar ;
jo era infant horfan, miserable, pobre
y vista aixis en aquell jorn, de sobre
mon cor te va envejar.

¹ Morí als trent' anys, al Febrer de 1876.

* Póstvma.—Canzoniere di Lorenzo Stecchetti (*Mercurio*). Editó a cura degli amici. In Bologna.—Presso Nicola Zanichelli MDCCCLXXVII.

T' he tornat veure apres; de regies festes
penserosa sortías entre testes
vinclantse al teu entorn;
un rostre amich inútilment cercavas...
y lliure jo entre tantes gents esclaves
te vaig planyè aquell jorn...

Quan vè la nit per los amants cridada
a descórrer lo vel de l' estelada;
quan palpitan d' acort
una ratxa d' amor per cada cosa;
al llit real, abandonada esposa,
tos ulls negas en plor.

Quants de cops sanglotant te mîg alsares
recolzante en lo bras y 't desvetlles
enfebrada escoltant
los nocturnos rumors!—Ara ve—'t deyas
—aquest es lo seu pas—y despres queyas
sobre 'ls coixins plorant !

Quants de cops en lo bó de Primavera,
has passada al balcò la nit sancera
tos jardins contemplant;
y la lluna serena resplandía
y 'l vent gentil y perfumat corria
tes flors enamorant !

Tú devias pensar: ¡Ay! si podia
anà al redòs del bosch quan mor lo dia
de brasset ab l' amant,
y seure al marge, en la espadada roca,
y sentirme besar sobre la boca
d' un llabi tremolant.

¿Perqué, perqué dins una llar modesta
no 'm varen desposar, y no en aquesta
que talam may m' ha estat,
hont no 's te esma de la amor mes pura,
hont lo bes se repensa y 's mesura
ab la rahò d' estat !!

. . . . .
. . . . .
. . . . .

• • • • •
 • • • • •
 • • • • •

Aixis plorant l' amor que t' abandona,
 dessota 'l pes fatal de la corona
     ton front s' esgrogueheix
 com una flor sota la calda ardenta
 que anyorant de l' Abril l' amor placenta
     se vincla y se marceix.

En vá á tos servidors pietat demanas;
 te calumnian les llengues cortesanes...
     Sols jo no t' aborresch.
 Sols jo que Llibertat defench y aclamo,
 jo que si filla de cent reys no t' amo,
     com dona 't compadesch.

13 de Juny 1877.

I

La fresca de la nit y sa ambrosía,
 ab sos besos suaus nos convidava,
 y vam sortir al camp de companyía,
 á sorprendrer lo mon quan somniava.

¡Oh quanta Majestat! Tos ulls alsares
 melancólichs al cel, muda resares,

y jo que vaig entendre 'l que pensavas
 te 'm vaig enamora perquè callavas.

II

Sona una orga en la via ja deserta;
 trista se 'n vè la nit arrebossada,
 y entra del camp per la finestra oberta
 de la tardor la mística alenada.

Cent cops desígs d' agenollarme 'm temptan,
 y tristes ganes de plora 'm turmentan,

y decanto ma testa ab melangía
 y pens ab tú, ab tú que 'is tant lluny m' aymía!

III

Fantasiant un jorn vaig concebirla
transformada en l' archangel de l' amor,
que ab ales de color de mareperla
m' acariciava 'l front.

Portava un vestit blanch; los cabells rossos
fins als genolls li queyan esbullats,
y en son rostre l' amor hi resplandia,
y en sos ulls la pietat.

Mes quan vaig veure que 'l somris vinclava
sos llabis esclatants, de flor de cel,
tristement me vaig dir—¿Somriu m' aymía?
ó somnió ó bè ment!

IV

Jo plorava d' amor, á sos peus queya
clamant pietat, ab nota decandida,
y 'm feya alzar indiferent y 'm deya:
—No havem nascut pera partins la vida.—

Mentint amor de trencadissos llassos,
jo anava d' una dona en companyía;
me va veure, 'm cridá, m' obrí sos brassos,
y meva fou tant sols per gelosía.—

V

Maymès, maymès, me digueu jove, encara
que vejau mon cabell espès y ros,
y la salut me sobreixe al rostre
y embelleixe mes galtes la rojor.

So com la fruyta que 's pudreix per dintre
y que amostra per fora bon color;
Oh! dones de la terra us semblo jove
y sò un mort que camina fent esforços.

Tinch l' ánima gastada pera sempre!
no 'm vingau ab paraules de dolsor;
no 'm sonrigau ab incitant somrisa
no 'm temptau dones— Respectau als morts!

VI

Estich malalt, se 'm decandeix la testa,
barrejada ab ma sanch la mort s' atansa
cap mes estiu pera gosar me resta...
Y aixis que penso ab tú tinch esperansa.

Y aixis que penso ab tú 'l dolor acaba
s' aixampla 'l cor y 'l pensament s' esbrava,

mon cor de tant sofrir morir ansía,
y aixis que penso ab tú salvarm voldria.

VII

Quan les fulles caurán y penedida
al cementiri busques ma fossana,
en un cantó la trobarás guarnida
de flors nascudes de sahò tardana.

Guarneixten los cabells de les mes belles
son nades en mon cor, y totes elles.

son cántigues pensades y no escrites
son paraules d' amor que no t' he dites.

VIII

Quan sias vella, has de llegir un dia
mos versos sola, prop la llar de foch;
temps á trevers recordarás l' historia
de mos pobres amors.

Y sobre 'l pit decandirás la testa,
y la vida viurás ab mon recort,
y pensarás ab mí dies y dies
ab mí que seré mort.

Y 't semblará que veus la meva imátje
y quan defora brunze 'l vent del Nort,
te semblará d' oir ma veu irónica
que 't diu aquestos mots.

—Ja 's arriuat lo temps de recordanses;
pensa ab ell, pensa ab tú, recorde ho tot,
ta hermosura gentil, tos cabells rossos
cayents sobre del front.

Com t' ha mudada 'l temps! Com ha fugida
de ta cara la vida y l' hermosor!

¿ Hont son anats lo brill de tas mirades,
ta cabellera d' or!...

Sola en l' ascon payral, tens fret, racontas
ta morta joventut, ben prop del foch...

Tambè tinch fret dintre ma tomba, vina
á seure al seu redòs.

Vina dintra mos brassos que ja s' obran...
viure podem encar la vida amor...

dintra la tomba hem d' esposarnos; vina
y ab un plegat nos marcirem tots dos.

IX

Jo 'm mor! Cantan les loses
ales obertes recorrent lo cel,
y 'l tebi sol d' Octubre
de la boyra cendrosa esqueixa 'l vel.

La calitjosa vida
en fumeroles de les gleves surt;
jo 'm mor! Cantan les loses
y en llunyadansa 's mou la joventut.

Vostres fulles de porpra
roselines d' hivern no les veurè;
lo meu cos se refreda...
Demà á ne 'l meu balcò no hi tornarè.

BIBLIOGRAFÍA

ESTADO RELIGIOSO Y SOCIAL DE MALLORCA. — La obra que ab aquest títol acaba de publicar lo conegut escriptor balear D. Joseph Taronjí es una obra, ademès de sumament important, sobre tota ponderació simpática. La cuestió que en ella 's dilucida y 'l calor ab que está escrita la fan una y altra cosa. Es una defensa, y una valenta defensa, d' una bona causa.

La illa de Mallorca es teatre d' una divisió en castas inverosímil y estravagant á totas llüms, pero que subsisteix, si bé en progressiva decadencia, potent y vigorosa encara, nutrida per una preocupació irracional, difícil de ofegar com totas las preocupacions que 'l decurs dels anys y 'l prestigi de la tradició ha infiltradas en la massa de las sangs del poble.

Sabuda es la constant y sistemática enemiga que las nacions cristianas professaren en la edad mitja y part de la moderna á la infortunada rassa juheva, cómplice ignoscent d' un crim que l' instint de conservació d' una religió caduca perpetrá, que la rahó d' estat, egoista com sempre, consentí, y que 'l fanatisme d' un poble explotat per una teocracia influyent aplaudí ab l' entussiasme ab que las masses aculleixen la ignominia, quan la habilidositat dels seus mentors sap disfressarla ab la cándida capa de la equitat y de la justicia. Totas las malas passions de sacerdots, magnats y plebeys se conjuraren durant llarchs secles pera mantenir vivent aquella anticristiana discordia que ensagnantá una y cent vegadas los carrers de las principals ciutats d' Europa, y convertí als hebreus en una presa may perdonada de la rapacitat dels qui dihentse sectaris del Just que en la creu impetrava perdó pels seus butxins, interpretavan tant bé sa doctrina que en nom d' aquesta aixecavan á la rassa deicida un Calvari tant cruhent com lo que pujá 'l Deu á qui adoravan.

Afortunadament, una porció de concausas que no es del cas esbrinar han anat paulatinament escursant distancias y aplanant barre-

ras, y avuy, en lo continent, si en la esfera religiosa subsisteixen las divergencias, en la social no quedan quasi mes ressabis que 'ls que 'ls mateixos juheus ab son tossut orgull de rassa estimulan y mantenen.

L' aislament en que sa situació topogràfica ha fet viure á la bella Mallorca, y una sèrie de influencias que han obrat poderosament sobre son poble fan que avuy, en la segona meytat del secle XIX, se visca allí encara, en aquest punt, en plena edat mitja; que 'ls juheus, no per religió sino per ascendència, ó 'ls que s' ha donat en creure que procedeixen d' aquells, viscan allí encara separats material y moralment de la restant població per una barrera esportellada ja, pero de peu encara; viscan motejats, humiliats, oprimits pèls qui alardejan de llimpiesa de sang, víctimas de una preocupació que revesteix formas exteriors que foran ridículas si no fossen trágicas,— nous párias, en una paraula, sino dins de la lley politica y de la civil, dins de la social que es la costum, mes poderosa que la lley y mes difícil d' abolir, perque la abolicó té de decretarla un llegendador que sol costar de ferse seu, lo temps.

Pero lo mes vergonyós es que aquesta preocupació que haurian hagut de combatre y desterrar las personas ilustradas d' aquell país y especialment los capellans á qui mes directament incumbia la missió de posar las espatllas á obra per escelencia tant cristiana, ha trovat en ells uns patrocinadors acérrims; y desde 'l P. Garau que l' any 1691 ab són infernal libell de *La Fe, triunfante*, historia de quatre autos de fe celebrats per la inquisició en lo mateix any, dels quals foren víctimas trenta set infelissos antecessors dels actuals *xuetas*, contada ab lo cinisme mes descarat y mes salvatge que imaginarse puga,—fins als que ara fa poch privaren als estudiants per capellá d' ingressar com á interns en lo Seminarl palmesá, lo qual equivalia á privarlos del sacerdocí,—y als que encara fa menos temps privan de pujar á la cátedra del Esperit Sant als capellans fills de las familias *des carrer*, hi ha hagut una successió de dinastias d' opressors que ab las medis actius, y ab los medis passius del silenci han ajudat á que seguís rosegant las entranyas de aquella terra aqueix corch indigne, y á que no surtís tots sos efectes socials la igualació de dret que las lleys civils y políticas, mes cristianas que no pas las dels llegendadors eclesiástichs, han anat implantant y arrelant.

L' autor del llibre de que parlem ha estat una de las víctimas. Sacerdot, al veures, despres de mil sinsabors experimentats durant sa carrera, privat per fi d' exercir una de las funcions mes principals de son ministeri, la predicació, no pogué contenirse mes y plé 'l vas, sentint desbordarse de son cor la indignació acumulada de tota sa rassa, llansá un crit de valenta defensa, y fet advocat dels seus y fiscal de sos perseguidors, surtí á la palestra ab tot l' entusiasme que

inspira la possessió del dret, ab tota la ira que engendra la contemplació de la injustícia, y ab tot l'apassionament que en las venas inocula 'l caràcter personal de víctima.

Un article publicat en l' *Almanaque balear* d'enguany fou lo primer cop d'ariet que dispará. L'efecte fou indescriptible. Era una veu que s'aixecava franca y valenta contra abusos que la sanció del temps semblava haver fet incontrovertibles. La conmovió fou extraordinària entre 'l públich de la illa, y mes especialment entre 'ls individus del clero á qui anava en primer terme dirigit l'atach; y no faltá qui aprofitant y torcent á mala banda algunas intemperancias d'estil, perfectament excusables dada la situació moral del autor, volgué ab refinat maquiavelisme desvirtuar sas inculpacions treyent la cuestió del terreno en que estava plantejada, y prenent per medi d'un hábil flanqueig desallotjar al acusador de las inespugnables trinxeras en que estava parapetat.

La réplica del Rnt. Taronjé no 's feu esperar; valenta, fundamentada solidament, ella vingué, y tal vingué que 'l replicat se retirá de la palestra, y si no confessá paladinament que no tenia rahó, fou sens dubte per la del amor propi.

Lo Rnt. Taronjé no 's doná per satisfet, y creyent que era hora, iniciada la cuestió, de no cedir, se proposá seguir avant y llansar als quatre vents una formal denuncia de lo que succehia, á fi de veure si fent un tro gros lograva acabar d'un cop ab aquelles indignitats ó dárlasshi al menos un cop mortal, fent que 'ls qui per sa gerarquia poden contribuirhi ab lo manament, lo dicten,—que 'ls qui deuen contribuirhi per medi del exemple, 'l dongan,—que 'ls qui inficionats per l'hábit, podent discorre, no discurren sobre las culpas repetidament comesas, las esmenen,—y que 'l vulgo, 'l vulgo que es lo menos culpable d'aquestas cosas, veyent l'exemple dels qui manan, dels qui ensenyan, y dels qui ab la inteligencia y la ilustració influeixen sobre d'ell, aixafe d'un cop aquesta hidra de cent caps que enmatzina l'aire de Mallorca, que fa d'un poble, dos pobles, que fa de germans, enemichs, y concria odís y repulsions que sols poden respirar entre tenebras pera morir de vergonya no be la llum de la civilisació illumina y posa de manifest sas deformitats monstruosas.

Tal es l'objecte del llibre que acaba de publicar lo Rnt. Taronjé y de que ab tanta complacencia hem parlat als nostres lectors.

Un vítor pera ell que s'ha emprés la tasca de fer llum: avant, tots los cors nobles que palpitan d'indignació devant de la iniquitat, van ab ell.

INFORME SOBRE 'L PROJECTE DE CÓDICH RURAL DEL DIPUTAT SR. DANVILA.—Ab gran coneixement de la ciencia jurídica está escrit lo que acaba d'evacuar la Comissió especial delegada per la Junta d'agri-

cultura, industria y comers de la Provincia de Tarragoná, y que tenim á la vista impres per acort d' aquella Corporació en un folleto de 64 planas.

Injust fora negarli aquella qualitat, pero ho fora també concedirni 'hi d' altrás que en lo nostre concepte hauria hagut de reunir y ab las quals hauria adquirit la importancia de práctica utilitat que ara no hi abunda.

Las consideracions que en ell se llegeixen, ó mellor, bona part d' ellas, tenen un gran defecte, y es que no son pertinents.

La comissió dictaminadora s' esforça principalment en demostrar las excelencias del sistema hereditari de Catalunya, ó sia, de la llibertad de testar, en contraposició al sistema restrictiu de la legislació castellana que fa alguns anys pugna per generalisar en Espanya la escola de juristas de Madrid. Lo to d' alarma ab que parla de semblant cuestió 'l dictámen que analisem, y la detenció y copia de rahons ab que s' estudia, farian creure á qui no conegués lo projecte sobre 'l qual versa l' informe, que 'ls bárbars son ja á las portas de Roma y que aquella sospirada unificació que feu fracassar lo Projecte de Códich Civil del any 51 vé á realisarse en la obra del senyor Danvila. Y no obstant, res més inexacte, porque si be l' autor del Projecte de Códich rural no dissimula, quan incidentalment ne parla en lo Preámbul y Exposició de motius, sas aficions al sistema hereditari castellá, convensut empero de que encara está distant lo dia de poguer veure complerts sos desitjos, deixa en peu en la part dispositiva las diferents legislacions vigents á Espanya, prescribint en l' article 33 que la adquisició de la propietat rural per successió de mort s' ajustarà á las lleys que regeixen actualment ó que en lo venider regescan.

En cambi, ab prou feynas mereixen la atenció de la Comissió, y encara lo poch que se 'n diu va per via d' adició baix la exclusiva responsabilitat del Vocal ponent, las trascendentals innovacions introduhidas per lo Projecte en materia de censos, v. gr.,—la abolicó absoluta dels enfitéutichs y establiments ab tot son seguiment de consecuencias legals y prácticas, la abolicó de las rabassas mortas que, segons parla la Comissió, no sembla haver vist decretada en dit Projecte, ni una porció d' altrás innovacions que essent tals, ó pera censurarlas ó pera aplaudirlas deurian haver merescut un lloch en lo Dictámen.

Además, y es altre inconvenient d' aquest, lo punt de vista jurídic desde 'l qual considera per regla general las disposicions del Códich la Junta d' Agricultura, industria y comers de la Provincia de Tarragona, no sembla 'l que hauria hagut d' adoptar una Corporació de la índole d' aquella. Voldriam veurehi menos generalitats, menos declamacions d' escola, menos propaganda antirevolucionaria, y més

punts concrets, mes observacions pràctiques, mes color d' utilitat local; menos teoria y mes fets: y ja que no 's cregués convenient adoptar un altre punt de vista, al menos, desde 'l mateix, criticar, no las teorías jurídicas del Sr. Danvila sino sa manifestació en l' articulat del *Projecte*, y provar que hi ha en aquest mes bona fe y bona intenció que coneixement veritable de las lleys de la Codificació, que hi superabundan las disposicions inútils mes propias d' una obra doctrinal que d' una obra legislativa, que no hi escassejan los pleonasmes, que las antimonias no hi faltan y que 'ls advocats, per fi, haurian d' alegrarse de que 's promulgués, porque hi ha en molts de sos articles un planter de plets que enamora.

Es tanta mes llástima que no s' haja fet aixis porque l' autor del *Dictámen* sab de sobras, com se diu vulgarment, lo que s' hi pesca, y quan vol cenyirse á la pràctica li sobran cop d' ull y coneixements. Ben clar los revelan las observacions que fa sobre alguns punts concrets del *Projecte* en la última y menor part del *Dictámen*.

Som incorregibles: guerra á la teoria y al esperit teórich en nom del esperit teórich y d' una altra teoria. ¡Sempre ideólechs!

CERTÁMEN DE LLEYDA — Com cada any, hem rebut la colecció de composicions premiadas en lo que celebrá l' any passat la *Academia bibliográfica-Mariana* d' aquella capital. Además de diversos poemes, llegendas y odas castellanas dedicadas á la Mare de Deu de la Victoria de Málaga, advocació especial escullida pera dit certámen, llegéixens 'hi poesías catalanas de las conegudas poetissas D.ª Victoria Penya de Amer y D.ª Emilia Palau, y dels Srs. Ubach y Vinyeta, y Pastor Aicart.

Obtingué un accésit al premi d' una Memoria histórica sobre la Mare de Deu de la Victoria lo jove escriptor barceloní D. Joseph Fiter é Inglés.

Devem fer constar també la victoria obtinguda en lo certámen musical celebrat conjuntament ab lo literari, per lo mestre catalá D. Joseph Rodoreda, actual director de la Societat coral Euterpe, á qui pertany la composició de *Magnificat* que obtingué 'l premi primer, composició de la qual fa un entussiasta elogi la Memoria del Secretari del Jurat.

TRADICIONS RELIGIOSAS DE CATALUNYA.— A la llista ja numerosa de colectors y cultivadors de literatura popular á Catalunya ha vingut á afegirse ab la colecció de *Tradicions religiosas* catalanas, premiadas la major part en lo certámen ara fa poch celebrat per la *Joven-tut católica* d' aquesta Ciutat, la distingida escriptora coneguda ab lo pseudónim de *Agna de Valldaura*. La colecció forma un volum de 160 planas elegantment imprés en la estampa de J. Roca y Bros.

Digas lo que 's vulla contra aquestas tradicions, y de la influència que hajan pogut exercir en l' estat social de la nostra patria, sem-

pre tenim que com á manifestacions genuinas d' una de sas maneres de ser y com á provas sensibles de la fertilitat imaginativa del nostre poble en quant sia admisible la procedencia verdaderament popular, lo qual es molt de discutir respecte á algunas d' entre ellas, mereixen ser conservadas y guardadas quan no en altre lloch, en la llibrería del literat á qui ensenyan sempre nous y no corromputs mantials artístichs. Per semblant rahó, may será prou alabada la ímproba constancia dels qui, com la Srta. Agna de Valldaura, recullen aquestas joyas,—que algunas d' ellas ho son y valiosas,—proporcionant aixís al lector ocasió de respirar l' especial aroma que exhalan totas las creacions propias, ó per adopció, de la imaginació popular.

La colectora ha sabut traslladarlas de boca del poble á las planas del llibre sense desnaturalisarlas mes de lo convenient, cenyintse al test original y limitantse exclusivament á la correcció d' estil feta per ella ab un acert digne de tot encomi. Fassi que no sia aquesta la única ocasió d' aplaudirla, que encara queda molt pera recullir en lo camp que s' ha adjudicat.

CENTRE DE MESTRES D' OBRAS DE CATALUNYA.—Tenim á la vista la acta y documents llegits en la sessió inaugural que celebrá 'l 21 de Desembre del any passat, que son: discurs del President, ressenya del Secretari, y Discurs del soci D. Isidro Reventós. Conté també, además de la llista de socis, diverses disposicions legals referents á construccions.

J. SARDÁ.

QUATRE OPÚSCULS DEL DR. D. MANUEL MILÁ Y FONTANALS—Sempre nos complau apuntar l' aparició de las doctíssimas produccions que la ploma del venerable professor de literatura de nostra Universitat, lo Dr. D. Manuel Milá, dona sovint á llum en revistas nacionals y estrangeras, empero tantas ahora aparegudas en brevíssim espay de temps, sols podém ferho avuy, despres de haver llegit ab extrema satisfacció quatre probas d' una activitat prodigiosa en qui mostra ja honrosíssimas canas. Y son aytals:

I. «*De la poesía popular gallega*» preciós opúscul de 75 páginas que ha vist la llum en la *Romania* (t. vi) y ab lo qual ha afegit dit senyor una pedra mes al grandió monument de la literatura popular espanyola, que ja li es deutor de moltas otras obras. Son 147 las composicions que, valentse de diferentas personas fillas de Galicia ó relacionadas ab aquest pays, ha recullit y presenta en sa rica colecció, dividintlas en los géneros de: *coplas, tercetos, ruadas, muñeiras, mayos, romances, cantarcillos, ensalmos, diálogos y villancicos*. Un curiós estudi sobre cascun de dits géneros precedeix al aplech co-

mentat ab eruditas notas comparativas de la poesia popular catalana, castellana y portuguesa, l'última de las quals consisteix en un índice de paraulas gallegas pera facilitar l'inteligencia de las composicions publicadas.

II. «*Melanges de langue catalane.*» Instructiu treball filològich publicat per la *Revue des langues romanes* (2.ª série tom. III n. 6) en lo qual tracta: del diptongo *ue*, del article derivat de *ipse*, de la primera persona del plural *ems*, de la *r* del infinitiu, de la *s* per *r* y *r* per *s*, dels plurals femenins en *as* y dels noms verbals.

III. Un article sobre los «*Límites de las lenguas románicas.*» (*Revista de Archivos, bibliotecas y museos*, an. VII núm.^e 13) escrit ab motiu de lo publicació de la primera part del «*Etude sur la limite géographique de la langue d'oc et de la langue d'oïl*» que lo Govern francés encarregá als distingits escriptors, los Senyors Ch. de Tourtoulon y O. Bringuier, y en lo qual apunta datos molt interessants respecte al estudi de las confrontacions de la llengua castellana y castellano-aragonesa y de la catalana (comprententhi en aquesta la de Valencia). A la conclusió de tal treball son notabilíssimas las següents paraulas: «Lo territori continental de la llengua catalana, qu' en la part léxica y gramatical no ofereix molt considerables divergencias, per lo que toca á la vocalisació se divideix en dos grans regions: la del S. y del O. ahont se pronuncia d' una manera mes semblant al castellá, y la del NE. qual pronunciació s' acosta mes als dialectes galo-meridionals.»

IV. Per últim, seguint la plausible y galant costum italiana d' obsequiar al escriptor amich qu' acaba de contraure nupcias, ha festejat las bodas del Dr. D. Josep Pitre ab D.ª Francisca Pitrano (de Palermo, Sicilia), dedicantli un important llibret tan rich de datos com modest en son títol de «*Notas sobre la influencia de la literatura italiana en la catalana.*»

Ab l' exemple que 'ns dona nostre savi mestre, convé, que la juventut catalanista pensí que no deu malversar lo temps, ocupantlo sempre en obras purament imaginativas, las mes de las vegadas ben poch poéticas, y per lo mateix ben prestament oblidadas, sino en estudis tan històrichs com filològichs y literaris de bona mena que donguian resultats verament profitosos á nostra renaixensa.

Barcelona Juriol de 1877.

A. BALAGUER Y MEFINO.

NOVAS

Hem rebut de la Junta Directiva de la comissió general organitzadora de firas y festes populars de la Verge de la Mercé, dos cartells-convocatorias que ab molt gust extractem.

S'obre un concurs literari baix las següents bases:

S'adjudicarà un premi de setcentas cinquanta pessetas á la millor memoria ó treball històrich-filosofich-moral, relatiu al passat, al present y al porvenir de Barcelona.

Se concedirà altre premi de cinchcentas pessetas á la millor composició poética sobre l'origen y resultats de la institució catalana creada en lo sigle XIII pera redenció de cautius.

S'adjudicarà un premi de mil doscentas cinquanta pessetas á la composició sinfónica original é inédita que estiga escrita pera gran orquesta, y que tinga de durada al menos dotze minuts, sentne preferida, en igualtat de circumstancias, la que pertanyi al género descriptiu.

La festa literaria tindrà lloch en un dels días de las prócsimas festes, y la partitura de l'obra musical será executada en la gran festival.

Los treballs literaris quedarán de propietat del Ajuntament no aixis l'obra musical que pertanyerá al seu autor, podentla utilizar l'Ajuntament sempre que vulga.

Los treballs serán enviats, com es de costum en altres certámens, á la secretaría de la Junta Directiva de firas y festes, en las Casas Consistorials, fins al dia deu de setembre 'ls musicals, y fins al quinze los literaris.

Los autores de las composiciones musicales, que haurán de ser precisamente espanyols, podrán recullir las partituras que 'ls hi serán retornadas ab los plechs respectius.

Las obras literarias poden ser escritas en catalá ó en castellá.

Agrahits deuen estar los escriptors y músichs catalans al Excelentíssim Ajuntament de Barcelona per la protecció que 'ls hi dispensa ab la creació d' est certámen.

Res tenim que dir ni en contra del premi de música, ni 'l de prosa. No aixis del de vers.

En nostra opinió al tema aceptat per la secció corresponent de firas y festas més que escáureli una poesía li correspondria una memoria.

Avuy dia en que, segons las lleys, ha desaparegut d' Espanya la institució de frares de la Mercé, y que de consegüent no existint cautius que redimir ha caducat, no podem compendre á quins móvils hagi obehit la elecció d' aquest tema sobre tot altre. ¿No hauria valgut mes que 'l senyor Cutchet y sos dignes companys de jurat per conta de tancar lo vol del poeta en vía tan raquítica l' haguessin deixat inspirarse lliurement en lo passat y 'l present de Catalunya?

Dintre de un tema mes vast hi hauria cabut també 'l escullit y obligatori.

Nosaltres creyem impossible que cap poeta s' inspiri dignament en aquest assumpto; desitjem que 'ls fets nos desmenteixin.

Lo jurat calificador lo componen los Srs. Adolf Blanch, Lluís Cutchet, Joseph Puiggarí, Francisco Maspons y Andreu Balaguer.

Lo periodich l' *Eco de Sans* convida als escriptors catalans á un certámen que tindrà lloch en aquella vila lo 24 de Agost, dia de la festa major, ahont s' otorgarán públicament los següents premis:

UNA CIGARRERA DE PLATA, que ofereix lo magnífich Ajuntament al que millor cante la Pátria.

OBRAS RIMADAS DE RAMON LULL, oferta del Reverent Sr. Rector d' aquella parroquia al millor cantor del martiri del Patró de la vila Sant Bartomeu.

UNA PLOMA DE PLATA, oferta per la redacció á la millor poesía, qual tema 's deixa al franch arbitre del autor.

UNA TESTA DE FANCH, obra de D. Torcuato Tasso: la ofereix la societat «La Familiar Obrera» al que millor cante 'l Treball.

UNA ESCRIBANÍA DE PLATA, oferta per alguns socis del «Centro Recreativo de Sans,» s' adjudicarà á la millor poesia amatoria.

UN QUADRO AL OLI, del distingit artista D. Jaume Pahisa: son autor l' ofereix al millor quadro de costums catalanas en vers ó en prosa.

UN EXEMPLAR DEL «QUIJOTE» (edició de luxo), ofert per D. Bartomeu Sala, director del col·legi de Sant Bartomeu, s' adjudicarà al millor treball en prosa sobre el següent tema: *Lo pare de familia, lo mestre y lo sacerdot en la educació dels noys.*

UNA TESTA DE FANCH, que son autor lo jove artista D. Joseph Campeny, la ofereix al que presenti la mes ben escrita poesia satírica.

UN QUADRO AL OLI, del jove pintor D. Joseph Carrasco: son autor l' ofereix á la millor poesia jocosa.

Las obras deurán ser enviadas de la manera que 's de costum en altres certámens, á la redacció del *Eco de Sans*, Carretera 3.ª.—136.—Sans, avans del mitj dia del 16 d' Agost.

Com á mostra del grau d' importancia que va prenent á l' estranger la literatura catalana, no podém menys de traduhir la acertada crítica que una de las mes acreditadas publicacions europeas, la *Revue generale* de Bruselas, fa de las *Tradicions del Vallés* últimament publicadas per l' entussiasta catalanista é infatigable propagador de nostra literatura popular, D. Francisco Maspons y Labrós.

Diu la *Revue generale*:

« Hem rebut un bonich llibret en català, que ab lo titol de *Tradicions del Vallés* reuneix una sèrie de llegendas populars del Vallés de Catalunya. Son autor, D. Francisco Maspons y Labrós, molt conegut á Espanya, es un d' aqueixos literats de gust fi y delicat; que revesteixen de distinció fins sas mes senzillas obras. Res millor pera convencers d' aixó que fullejar lo petit volúm de que parlem.

Prenent per tema las llegendas populars de Catalunya, don Francisco Maspons las ha revestidas d' un estil elegant y pur: n' ha fet cuentos ahont los sibaritas literaris—s' enten aquells per qui 'l català no es un misteri—hi trobarán flors y joyells.

Y no cregan que 'l català sia un *patois* vulgar. Es molt mes qu' aixó, es una verdadera llengua, un llengua antiga, unà llengua

que te una literatura bellíssima y molt rica, y 'l llibre de don Francisco Maspons, encar que petit, bastaria á probarho. Conté sis llegendas ab notas históricas: *Lo fort Farell; La dona d' aigua; La llegenda del drach; las encantadas de Vallderós; Lo salt de la nuvia; Sant Miquel del Fay.*

La literatura catalana, especialment d' algun temps ensá, se troba en plena renaixensa, y per poch que tots los qui 's posen á la devantera del gran moviment literari que al present se produheix, sian escriptors de talent, com don Francisco Maspons, pot contarse que la renaixensa será brillant y gloriosa per l' antich principat de Barcelona.»

Per la nostra part, agrahtint aqueixas mostras d' estima envers nostra literatura, ne doném trasllat á alguns periódichs nacionals, en particular de Madrit, que si 's dignan parlarne alguna vegada, ho fan com de cosa de poca importancia, y seguint en son error voluntari ó involuntari de calificar de dialecte la que es *verdadera y antigua* llengua.

Lo propi Sr. Maspons ha tramès á son amich lo Dr. Pitré de Palermo, ab motiu de son casament, com ho han fet altres literats, un opúscul en catalá en que descriu ab una forma altament pintoresca un casament catalá á montanya.

S' ha publicat la nova obra dels senyors J. Coroleu y J. Pella y Forgas, que anunciarem. ab lo títol de *Lo sometent, noticias históricas y jurídicas de sa organisació*, formant un tomo de 128 páginas en quart. D' ella ne parlarém en altre número; avuy debém fer á saber que una regular edició de esta obra s' es agotada y en prova d' aixó que en cap llibrería se ven aquest llibre.

Lo distingit autor de la *Historia popular del Languedoc*, el poeta francés Lluís X. de Ricard, y 'l jove escriptor mallorquí en Joan B. Ensenyat, formaren fa algun temps, lo bell projecte d' unir ab estrets llassos á tots los escriptors lliberals de rassa llatina, fundant una publicació anual, que contingués traballs en vers y prosa redactats en l' idioma propi de cada un dels seus autors, y acompanyats de la traducció en francés, essent considerada esta llengua com la mes generalment coneguda.

Fou, en efecte, fundat un almanach, ab lo títol de *La Lauseto*; y

avuy podem dar compte del corresponent á l' any que corra. Conté ademés de molts treballs d' autors italians y francesos, dels quals fariam de bona gana un detingut análish, si la falta d' espay no s' hi oposés, notables poesías en castellá y en catalá, dels senyors Calvet, Vidal Valenciano (Eduard), Roca y Roca, Pons y Massaveu, Guimerá, Bartrina, Ensenyat, Coca y Collado, Obrador Bennassar y Llavería.

Creym que *La Lauseto* pot contribuir moltíssim á la prosperitat de las lletras catalanas, y á l' unió dels pobles de la raça llatina.

Los citats senyors Ricard y Ensenyat, preparan, ademés, la publicació de *L' Aliança llatina*, revista filosófica y literaria, ab la col·laboració de notabilíssims escriptors espanyols, francesos, italians, portuguesos y romans.

Ab numerosíssima concurrència 's verificá en los Jardins del Tívoli lo vuyté concert d' Euterpe, estrenantse *Los Llenyaters* lletra del conegut poeta D. Eduart Vidal y música del distinguit pianista D. Climent Cuspinera. Agradá moltíssim; sobre tot la balada *La Virondela*; essent cridats sos autors dos vegadas al palco escénich, tenintse que repetir á instancias del públich.

Tambè 's va desenrontllant lo moviment catalanista en la ciutat de Vich. Ultimament s' ha celebrat en lo *Círculo literario* una vetllada ahont se daren á coneixer una pleyada de novells escriptors á tots los quals saludem y encoratjém desde las planas d' esta Revista.

Feu lo *Discurs d' obertura* D. Geroni Sardá y seguidament se llegiren poesías catalanas per sos respectius autors en l' orde següent: *Al segle dinou*, de D. Joseph Bach; *Lo Marxant*, de D. Joan Sendra, *La Puiglagullada* (cuadro de costums) de D. Raymundo de Abadal, *La sempreviva*, de D. Lluís Carbó, *Lo plan d' en Bach de Roda*, de D. Joseph Camp-Sanglés, *Entre dos llustres*, de D. Lluís Nadal y *L' hereu Escampa*, del mateix.

Ab lo títol de *Cabotes y Calaveres* han publicat los populars poetas Srs. Llombart y Sanmartin y Aguirre, reunidas en un bonich tomo sobre trescentas semblansas de personas conegudas en aquella ciutat, en ciencias, arts, literatura, etc.

S' han posat á la venta en la llibrería del Sr. Verdaguer á un preu molt económic dat lo mérit de l' obra dos bustos del conegut escultor Sr. Foixá, representant al viu l' un d'ells á Joseph Anselm Clavé y l' altre en Bonaventura Carles Aribau, glorias capdals de nostre renaixement.

Le Bon Sens diari francès, fa grans elogis y publica traduhida en aquella llengua la poesia de D. Juan Pons y Massaveu que vejé la llum en nostra Revista baix lo títol de *No matarás*.

La Mañana segueix publicant articles en castellá d' escriptors catalans. Ultimament hi hem llegit dos correctas traduccions de las tragedias de D. Víctor Balaguer *Saffo* y *La Mort del Cesar*, la primera de D. Jesús Cencillo y l' altra de D. Garpar Nuñez de Arce.

Notables son los dos darrers números de la *Ilustracion Española y Americana* y de *La Academia* tant per los treballs literaris com per los grabats.

En la primera lo Sr. Güell y Mercader comensa una série de articles sobre *Los pintores catalanes en nuestros dias* en que posa á nostra ciutat y á Catalunya entera en lo bon lloch que li pertoca en lo terreno artístich, y en la segona hi publica lo jove escriptor D. Joan Baptista Ensenyat la primera d' una série de *Cartas de Barcelona sobre arte y literatura* ahont s' ocupa d' una manera extensa de totes las obras catalanas que darrerament han sortit.

L' important diari *Las Provincias* de Valencia ha insertat una traducció castellana feta per lo distingit poeta D. Vicens Greus, de la poesia catalana de D. Frederich Soler, titolada *No es morta*.

S' han estrenat darrerament en lo Bon Retiro, *La majordona*, comedia en 2 actes de D. Joaquim Riera y Bertran, obtenint complet éxit y sent cridat l' autor tres voltas á l' escena, *La ventafochs*, rondalla d' espectacle en tres actes de D. Rossendo Arús y Arderiu y *Per forsa*, pessa en un acte.

Lo *Col·legi Mercantil* celebrarà baix la advocació de la Verge de la Mercé un certámen baix las següents bases:

UN ESCUT DE LA VERGE, DE PLATA SOBRE UNA PLANXA D' ÉBANO, QUE

ofereix lo Sr. Director del Col·legi á la Verge de la Mercé com redemptora d' esclaus y patrona de Barcelona, s' entregará á la millor composició poètica.

UNA ABELLA D' OR FORMANT UNA AGULLA, ofrena dels Srs. professors del Col·legi al autor de la millor colecció de fábulas.

UNA COLECCIÓ D' OBRAS DEL TEATRO ANTICH Y MODERN, á la millor comedia en un ó dos actes, catalana ó castellana, á propòsit pera representarse en dit Col·legi.

UN QUADRO AL OLI REPRESENTANT UNA ESCENA BÍBLICA, al autor de la millor poesia catalana ó castellana que canti la fe cristiana com guia de la pau y felicitat domèstica.

UN RAM DE PENSAMENTS, DE PLATA, de la societat «Lo Rector de Vallfogona,» al autor de la millor poesia elegiaca á la mort del Doctor Vicens García.

UNA PLOMA DE PLATA, de la reunió familiar. á la millor poesia catalana ó castellana en alabansa dels serveys que prestan en la guerra las germanas de la Caritat.

UNA FLOR NATURAL AB UN RICH LLAS, en lo qual hi anirá brodat la data de la festa en un pany, brodantse despres en l' altre lo nom del autor premiat, á la millor composició catalana ó castellana de assumpto lliure.

UN QUADRO AL OLI REPRESENTANT UNA ESCENA DE COSTUMS DE NOSTRA TERRA, al millor quadro de costums en prosa catalana, sia del sigle passat ó del present.

S' admeterán las composicions fins lo dia deu de setembre, en lo carrer de Moncada, 25, pis primer.

Cada composició deurá acompanyarla un plech clós contenint una contrasenya, per medi de la qual podrá acreditar l' autor que resulte premiat ser seva la composició; tenint de temps per ferho desde 'l sentdemá de publicat lo fallo, fins al moment de la distribució de premis.

Sobre lo dit plech, deurá haverhi lo mateix titol y lema de la junta composició.

Lo dia 25 de setembre se farà, en sessió pública, entrega dels premis.

Lo Sr. Director se reserva per un any lo dret de tot lo premiat.

Lo Jurat calificador lo componen los senyors D. AGUSTÍ URGELLÉS

DE TOVAR, *President*; DR. D. JOSEPH PANADÉS; D. F. JACINTO SALA; D. CONRAT ROURE; D. EMILI COCA Y COLLADO, *Secretari*.

A Buenos Ayres s'ha fundat una societat titolada *Club catalá*. La comissió directiva s'ha constituït del modo següent: D. Ildefons Medina, president, D. Joseph Picot, vice-president; D. Felician Sisa, tresorer; D. Casimiro Margall, comptador; D. Antoni Simol y Pla, secretari; y vocals D. Pere Piqueras, D. Salvador Alfonso, don Magí Dansá y D. Joseph Pla.

Per vot unánim de tots los presents en una de las primeras sessions proclamá als Mestres en gay saber socis honoraris.

No 'ns ha sorprés la creació de esta societat á Buenos-Ayres, ja sabiam que l'esperit catalá glatia ab igual forsa que entre nosaltres en aquella ciutat americana. Enviem á nostres germans nostra felicitació mes entussiasta.

En l'últim número de «La Llumanera de Nova York hi hem vist ab gust los retratos dels Srs. Guimerá y Verdaguer y algunas alegorías de las principals poesías premiadas en l'últim certámen dels Jochs Florals obra de D. Apeles Mestres y que per cert no es de lo mellor que ha dat al públich aquest conegut dibuixant. De D. Francisco Casanovas hi ha una plana de dibuixos molt recomanable, representant alguns dels principals monuments de la provincia de Tarragona.

S'ha constituït á Cárdenas una societat catalanista titolada: *Lo Progrés Laletá*. Te per objecte socorre al próxim én general y en especial als naturals de Catalunya, Valencia y Mallorca y fomentar l'estudi de la llengua catalana. La inauguració tingué lloch en lo gran colegi d'aquella ciutat *El Progreso* ab una funció lirich dramática composta de pessas catalanas y castellanas.

Felicitém de tot cor als entussiastas fills de la patria que lluny d'ella per conta d'olvidarla li donan gloria.

Los deixebles d'un dels colegis de Gracia donan per lectura lo *Romancer catalá* d'en Francesch Ubach y Vinyeta.

A mes del setmanari *Los Jochs Florals* ha vist la llum ultima-

ment á Barcelona un altre setmanari també catalanista titolat *La Papallona*.

Lo savi crítich francés Sr. Comte Th. de Puymaigre, ha publicat en la revista *Polybiblion*, un breu article bibliogràfic sobre los dos últims tomos de las *Cansons de la terra* coleccionadas per D. Francesch Pelay Briz. En ell s' ocupa en general dels payssos ahont aquelles se troban, fentho especialment dels cants històrichs *la cansó del any 1808* y la que tracta del cautiveri de Francisco 1.er Aquesta la creu imitació ó quasi traducció de la que 's canta en sa pàtria, ja que diu haverla ell encontrada en la vall D' Ossaé, Villamarqué, en Bretanya y Favier en lo nort de Fransa. Per últim tanca son judici ab estas ratllas: «Encara qu' es ja molt important la colecció del Sr. Pelay Briz, no está per aixó terminada y nosaltres confiém que no 'ns farà esperar gayre temps sa continuació, puix lo Sr. Pelay Briz ha d' estar molt animat á seguir la sua obra, quan la veu premiada en las exposicions de Viena y de Filadelfia. No posarém fi á aquest article sens móurer la gratitut que deu també inspirar als literats lo Sr. Alvar Verdaguer, editor de las *Cansons de la terra* y de tantas altres obras de gran importancia com la *Poesía popular* de Milá y Fontanals.»

L' eminent autor de *Mireya y Calendau*, Frederich Mistral, ha dirigit á D. Jascinto Verdaguer ab motiu de son poema *L' Atlántida* la següent carta altament favorable per son autor, que traduhim. Diu aixís:

Maillane (Bouches, du Rhône) 18 juliol 1877.

Sr. D. Jascinto Verdaguer.

Senyor y distingit mestre.

Acabo de llegir atentament *L' Atlántida* y m' apresso á rendirvos lo tribut de la meva mes ardenta admiració. Després de Milton (en son *Paradís perdut*), després de Lamartine (en sa *Chûte d' un ange*) ningú ha sabut tractar ab tant de vigor y tanta de grandesa com vos las tradicions primitives del mon.

Vostre magnífich poema me fa l' efecte d' aquells animals desapareguts que 'ls minadors troban en las entranyas de la terra, los quals, reconstruits per la paleontologia, nos revelan lo mon misteriós qu' anegá 'l diluvi. La concepció de *L' Atlántida* es grandiosa, y sa execució brillantíssima. May Catalunya havia produhit una obra

que tanqués en sí tanta poesia, tanta magestat, tanta magnitud, forsa y sabiduría tanta. Las tradicions mes antigas y més venerables de la terra catalana se veuhen aquí reunidas, organisadas y vivificadas ab una verosimilitut extraordinaria, y l'imaginació á una ab la ciencia, embelleixen maravellosament vostras superbas descripcions.

Brau y notable cantor, haveu cumplert ab excés las promesas que 's veyan en vos quan jove. Encara recordo aquellas hermosas festas de Barcelona en que vos coneguí, quant humil estudiant, coberta encara la testa ab la barretina morada, vinguereu á saludarme ab tanta gracia y ab tant d'entussiasme. Tots, ben be ho recordo, tots contavam ab vos. *Tu marcellus eris*. Haveu centuplicat en la realitat las esperansas que en vos tenia la patria.

Coralment os felicito y os dono las gracias. La superba epopeya qu'acabeu d'enarborar en las regions del ideal pertany, no solsa-ment á Catalunya, sino també y molt principalment á la renaixensa de nostra llengua; y 'l *Felibrige* enter se veu glorificat en vostra obra.

Es de creure que 'l secretari dels Jochs Florals de Barcelona hau'rá tramès un exemplar de *L'Atlántida* á la *Societat de llenguas románicas de Montpeller*, y suposo fundadament, que se'n farà la menció que 's mereix en la *Revista de llenguas románicas*, perque l'aparició de *L'Atlántida* es un aconteixement pera tot nostre Mitjorn,

Os saludo, noble y bon mestre, y os dono coralment una abra-
sada.—F. MISTRAL.

SUMARI

J. TOMÁS SALVANY	Madrid. Carta á un provinciá.	1
J. MARTÍ FOLGUERA.	Santas Creus.	12
EMILI VILANOVA.	Oriental!	20
J. NARCIS ROCA.	La genealogía de Wifredo lo Pilós.	37
A. AULESTIA. A. BALAGUER.	La festa de S. Pere en lo castell de Bell-lloch.	56
D.	Jaume Serra.	64
I. REVENTÓS.. . . .	Traduccions de Llorens. Sthecchetti.	66
J. SARDÁ.. . . .	Bibliografía.	72
A. BALAGUER.	Idem.	77
	Novas.	79